

OULUN SEUDUN
AMMATTIKORKEAKOULU

Maria Mucheleka, Eveliina Rieki ja Tanja Seppänen

”TULISITKO LEIKKIIN KANSSANI?”

Ystävyys-aiheinen toiminta taiteen ja tarinallisuuden keinoin 4—5-vuotiaille lapsille päiväkodissa

”TULISITKO LEIKKIIN KANSSANI?”

Ystävyys-aiheinen toiminta taiteen ja tarinallisuuden keinoin 4—5-vuotiaille lapsille päiväkodissa

Maria Mucheleka, Eveliina Rieki,
Tanja Seppänen
Opinnäytetyö
Syksy 2013
Sosiaalialan koulutusohjelma
Oulun seudun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun seudun ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma, varhaiskasvatus

Tekijät: Maria Mucheleka, Eveliina Rieki, Tanja Seppänen
Opinnäytetyön nimi: ”Tulisitko leikkiin kanssani?” Ystävyyss-aiheinen toiminta taiteen ja tarinallisuuden keinoin 4—5-vuotiaille lapsille päiväkodissa
Työn ohjaajat: Markku Koivisto, Raija Tammi
Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Syksy 2013 Sivumäärä: 45 + 14 liitesivua

Toteutimme toiminnallisen opinnäytetyön Kaijonlinnan päiväkodissa kuudelle 4—5-vuotiaalle lapselle järjestämällä ystävyyss-aiheisia tuokioita tarinallisuuden ja taiteen keinoin. Järjestimme yhteensä kuusi tuokiota, jotka toteutimme huhti- ja toukokuun 2013 aikana. Valitsimme kyseisen aiheen, koska se on aina ajankohtainen ja tärkeä aihe käsiteltäväksi jo lapsuudesta lähtien, sillä juuri päiväkodissa lapset usein solmivat ensimmäisiä tärkeitä vertais- ja ystävyyssuhteitaan. Ystävyyssuhteet luovat perustan lapsen hyvinvoinnille ja persoonan tasapainoiselle rakentumiselle, ja niitä voidaan pitää myöhempien ihmissuhteiden edeltäjinä.

Opinnäytetyön tietoperustassa käsittelemme varhaiskasvatusta, päiväkotikäisen lapsen sosiaalista ja kognitiivista kehitystä, haasteita lasten sosiaalisissa suhteissa päiväkodissa, ystävyyden ja leikin merkitystä päiväkotikäiselle lapselle sekä tarinallisuutta ja taidetta. Suunnittelimme toiminnan sisällön tämän tietoperustan pohjalta.

Toiminnan tavoitteena oli, että lapset oppivat hyvään ystävyyteen liittyviä asioita. Tuokioilla käsitelimme ystävyyteen liittyviä asioita, kuten sitä, millainen on hyvä ystävä ja kuinka ystävä tulee ottaa huomioon leikissä. Käsitelimme myös yksinäisyyttä ja kiusaamista, sillä niitä ilmenee jo päiväkotikäisillä lapsilla.

Koska ystävyys oli lapsille jo entuudestaan tuttu aihe, oli haasteellista arvioida, mitä uutta lapset toiminnasta oppivat. Toiminta kuitenkin vahvisti lasten käsitystä ystävyydestä ja antoi heille lisää valmiuksia toimia esimerkiksi kiusaamistilanteessa. Päiväkodin työntekijät pitivät toimintaa tärkeänä ja aihetta ajankohtaisena, ja he myös halusivat lähteä kehittämään ideaa eteenpäin. Käyttämäämme toimintamallia voidaan hyödyntää niin ystävyyss-aiheen kuin muidenkin aiheiden käsittelyssä lasten kanssa.

Asiasanat: varhaiskasvatus, ystävyys, ystävyyssuhteet, tarinallisuus, taidekasvatus

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

Authors: Maria Mucheleka, Eveliina Riekkö, Tanja Seppänen
Title of thesis: Lessons About Friendship Through Art and Narration for 4—5-year-old Children in a Kindergarten
Supervisors: Markku Koivisto, Raija Tammi
Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2013
Number of pages: 45 + 14 appendix pages

Our thesis was about organizing lessons about friendship through art and narrative for 4—5-year-old children in the kindergarten of Kaijonlinna. We chose this subject because it is an important topic to go through already since childhood. Children start to make friends and build their first peer relations in kindergarten. Friendship is the basis for a child's well-being and stable development of personality. Friendship is also the basis for a child's later relationships.

The aim of our thesis was to help children learn about good friendship.

During the lessons we went through different kind of topics related to friendship, for example what is a good friend like and how a child should consider a friend when playing. We also discussed loneliness and bullying which exist also among kindergarten children.

As friendship was already a familiar topic for children, evaluation how they learned new things in our lessons was challenging. Nevertheless the activities strengthened children's knowledge about friendship and gave them ideas for example how to act in bullying situation.

One of the results of the thesis was that the kindergarten staff found our topic important and current and wanted to develop our idea further. The way we organized our lessons can be used while teaching children about friendship and also other topics in future.

Keywords: Early childhood education, friendship, narration, art education

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ.....	3
ABSTRACT	4
1 JOHDANTO.....	7
2 YSTÄVYYSAIHEISEN OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEET	9
3 4—5-VUOTIAAN LAPSEN YSTÄVYYSSUhteET PÄIVÄKODISSA.....	11
3.1 Varhaiskasvatus	11
3.2 Päiväkotikäisen lapsen kognitiivinen ja sosiaalinen kehitys.....	12
3.3 Haasteet lasten sosiaalisissa suhteissa päiväkodissa	14
3.4 Ystävyyden ja leikin merkitys päiväkotikäiselle lapselle.....	16
3.5 Tarinallisuus ja taide toiminnallisessa opinnäytetyössä.....	18
4 YSTÄVYYYS-AIHEINEN TOIMINTA JA SEN ARVIOINTI	21
4.1 Ystävyyys-aiheiset tuokiot	21
4.2 Tapaamiset, tutustumistuokio ja havainnointi	22
4.3 Millainen minä olen?	23
4.4 Millainen on hyvä ystävä?.....	25
4.5 Mitä ystävän kanssa tehdään ja miten ystävä otetaan huomioon leikissä?.....	27
4.6 Mitä on yksinäisyys?.....	29

4.7 Mitä on kiusaaminen?	31
4.8 Kertaus ja palaute	33
4.9 Toiminnan kokonaisarviointi ja päätelmät	34
5 OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	37
6 POHDINTAA	39
LÄHTEET	43

1 JOHDANTO

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on hyvinvoiva lapsi. Kasvattajalla tulee olla herkkyys reagoida lapsen tunteisiin, ja hänen tulee pyrkiä luomaan yhteisössä hyvä ilmapiiri, jossa lapset saavat yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemuksia. Varhaiskasvatuksessa korostetaan turvallisia ihmissuhteita, turvattua kasvua ja kehitystä sekä henkilökohtaisen hyvinvoinnin edistämistä. Myös toiset huomioon ottavia käyttäytymismuotoja ja toimintatapoja halutaan vahvistaa. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 1-2.)

Lapsen sosiaaliseen kehitykseen vaikuttavat erityisesti vanhemmat. Kiintymyssuhde sekä kotoa opitut mallit vaikuttavat siihen, miten lapsi oppii sosiaalisia taitoja ja miten hän alkaa hahmottaa itseään muiden kanssa. Myös vanhemmilta opitut arvot ja asenteet vaikuttavat siihen, miten lapsi alkaa kohdata muita ihmisiä. Eväät sosiaaliseen maailmaan saadaan siis vanhemmilta, jonka jälkeen lapsi alkaa harjoitella sosiaalisia taitojaan vertaisryhmissään. (Kurvinen ym. 2006, 156.)

Päiväkodissa lapset usein solmivat ensimmäisiä tärkeitä vertais- ja ystävyys-suhteitaan. Päiväkodissa on tärkeää opetella sosiaalisia taitoja, ryhmässä toimimista sekä ystävänä olemista. Myönteiset kontaktit ystävien ja toverien kanssa luovat perustan lapsen jokapäiväiselle hyvinvoinnille ja persoonan tasapainoiselle rakentumiselle. Läheiset ystävät voivat vahvistaa toistensa itsetuntemusta ja itsetuntoa sekä tukea henkistä kasvua ja identiteetin rakentumista. Lapset, joilla on ystäviä, ovat usein myös sosiaalisempia ja yhteistoiminnallisempia sekä vähemmän masentuneita, kuin ne lapset, joilla ei ole ystäviä. Vastavuoroiset mieltymyksen, kiintymyksen, yhteenkuuluvuuden, samastumisen, uskollisuuden, rehellisyyden ja luottamuksen tunteet kuuluvat läheiseen ystävyteen. Lapsuudessa solmittuja ystävyys-suhteita voidaan pitää myöhempien ihmissuhteiden edeltäjinä. Ystävyys-suhteissa lapset pääsevät opettelemaan läheisyyttä, luottamusta ja muita asioita, joita tarvitaan myöhemmin etenkin läheisissä ihmissuhteissa. (Laine & Neitola 2002, 15; Aho & Laine 2004; 163, 178; Laine 2005a, 175; Salmivalli 2005, 36.)

Aina vertais- ja ystävyys-suhteiden solmiminen ei ole lapsille helppoa, jolloin he tarvitsevat siihen tukea aikuisilta. Nykyinen päivähoitojärjestelmä ei kuitenkaan aina tarjoa apua sellaisille lapsille, joiden ongelmat eivät ole näkyviä ja näin jäävät usein vähälle huomiolle (Laine 2005a, 232). Näin esimerkiksi yksinäiset, kiusatut ja syrjäänvetäytyvät lapset eivät välttämättä saa tarpeeksi tukea

päiväkodilta ja koululta. Näiden lasten ongelmat ovat kuitenkin tasapainoisen persoonallisuuden kehittymisen kannalta yhtä vakavia kuin muidenkin erityisryhmien tai muiden kehityksen osa-alueiden ongelmat. (Laine 2005a, 232.)

Useimmiten lapsi on olosuhteiden pakosta omassa päiväkodissaan, viihtyi hän siellä tai ei. Lapsen on siis sopeuduttava niihin tovereihin, joita samassa päiväkodissa on. Päiväkoti täyttää ajallisesti suuren osan lapsen päivästä usein koko lapsuuden ajan, joten siitä muodostuu lapselle varsin kokonaisvaltainen elämänpiiri. Näin päiväkotitovereilla ja ystävyssuhteilla on erittäin tärkeä merkitys lapsen elämässä. (Laine 2005a, 231.) Ystävyssuhteiden merkitys päiväkodin arjessa on tärkeä tiedostaa, ja päiväkodin henkilökunnan tulee pystyä tukemaan ystävyys- ja toverisuhteiden syntymistä ja näin ehkäisemään kiusaamista ja yksinäjämistä.

Opinnäytetyön tavoitteena oli, että toimintaan osallistuvat lapset oppivat hyvään ystävyyteen liittyviä asioita ja voivat näin hyötyä toiminnasta myös tulevissa ystävyssuhteissaan. Toteutimme toiminnallisen opinnäytetyön ystävyysteemaa käsittelevin tuokioin Kaijonlinnan päiväkodissa 4—5-vuotiaille lapsille. Valitsimme tämän aiheen, koska olemme kaikki kiinnostuneita työskentelemään varhaiskasvattajina ja saamme opinnäytetyön avulla kokemusta lasten kanssa työskentelystä. Päiväkoti on keskeisessä asemassa lasten sosiaalisten taitojen kehittäjänä, ja siksi ystävyysaihe sopii hyvin päiväkotiin. Ystävyys on aiheena hyvin ajankohtainen myös siksi, että kiusaamista ilmenee jo päiväkotikäisillä lapsilla ja sen ehkäisy on tärkeä kasvattajien tehtävä. Hyödynsimme ystävyysaiheisilla tuokioilla tarinallisuuden ja taiteen eri menetelmiä, sillä taide on lapselle ominainen tapa oppia.

2 YSTÄVYYSAIHEISEN OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEET

Lapsuudessa solmittuja ystävyssuhteita voidaan pitää myöhempien ihmissuhteiden edeltäjinä. Ystävyssuhteissa lapset pääsevät opettelemaan läheisyyttä, luottamusta ja muita asioita, joita tarvitaan myöhemmin etenkin läheisissä ihmissuhteissa. Päiväkodissa lapset usein solmivat ensimmäisiä tärkeitä vertais- ja ystävyssuhteitaan. Siksi on tärkeää opetella sosiaalisia taitoja, ryhmässä toimimista sekä ystävänä olemista. Aina vertais- ja ystävyssuhteiden solmiminen ei ole lapsille helppoa, jolloin he tarvitsevat siihen tukea aikuisilta (Aho ym. 2004, 178; Laine 2005a, 232; Salmivalli 2005, 36.)

Toteutimme toiminnallisen opinnäytetyön järjestämällä ystävyysteemaa käsitteleviä tuokioita Kaijonlinnan päiväkodilla 4—5-vuotiaille lapsille. Menetelminä käytimme tarinallisuutta ja taiteen eri muotoja. Tuokioilla käsitelimme ystävyteen liittyviä aiheita, kuten esimerkiksi sitä, millainen on hyvä ystävä ja miten toimia tilanteissa, joissa lapsi on yksinäinen tai kiusattu. Tuimme myös lasten myönteistä itsetuntoa käsittelemällä heidän vahvuuksiaan ja hyviä puoliaan.

Toiminnallisen opinnäytetyömme tulostavoitteena oli, että toimintaan osallistuvat lapset oppivat hyvään ystävyteen liittyviä asioita. Toiminnallisena tavoitteena opinnäytetyössä oli toteuttaa tarinallisuuden ja taiteen menetelmin toimintaa, jonka avulla lapset oppivat ystävyttä tukevia asioita. Lapset voivat hyötyä ystävydestä oppimisesta myös tulevaisuuden ystävyssuhteissaan. Toiminnalliseen tavoitteeseen kuului myös, että päiväkodin henkilökunta pystyy hyödyntämään opinnäytetyötä tulevaisuudessa jättämämme toiminnan tuotoksena syntyneen ystävyden kirjan ja toimintaa kuvaavan vihkosien avulla. Toimintaan osallistuneet lapset voivat kerrata tuokioiden sisältöjä kirjan avulla. Henkilökunta voi käydä läpi ystävyysaiheita myöhemmin myös niiden lasten kanssa, jotka eivät osallistuneet toimintaan.

Valmistumme kaikki sosionomeiksi ja saamme lastentarhanopettajan kelpoisuuden, joten ammatillisena tavoitteenamme oli saada lisää kokemusta ja näin saada työvälineitä lasten kanssa työskentelyyn ja lapsiryhmän ohjaamiseen. Ammatillisiin tavoitteisiimme kuuluivat myös tietyt sosiaalialan kompetenssit eli osaamisalueet. Asiakastyön osaaminen on yksi näistä osaamisalueista. Siihen kuuluvat ammatillisen ja asiakasta osallistavan vuorovaikutus- ja yhteistyösuhteen luominen sekä kasvun ja kehityksen eri vaiheissa olevien asiakkaiden tukeminen (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009, 18). Varhaiskasvatuksessa tämä

tarkoittaa lapsen kasvun tukemista ja lapsilähtöistä, lapsen mielipiteet ja kehitystason huomioon ottavaa kasvatustyötä.

Reflektiivisen kehittämisosaamisen kompetenssiin kuuluvat oman toiminnan teoreettisten lähtökohtien arvioiminen ja vaihtoehtoisten ajattelu- ja lähestymistapojen soveltaminen perustellusti. Työotteen tulee olla reflektiivinen, ja toimintatapoja tulee pystyä soveltamaan tarvittaessa. (Mäkinen ym. 2009, 18; ECTS-kompetenssit. Hakupäivä 26.2.2013.)

Opinnäytetyöprosessin tavoitteena oli oppia suunnittelemaan ja järjestämään tavoitteellista toimintaa lapsille ja tekemään yhteistyötä päiväkodin kanssa. Tavoitteena oli myös kehittää yhteistyö- ja vuorovaikutustaitojamme toimiessamme yhteistyössä päiväkodin henkilökunnan kanssa sekä oppia hyödyntämään saamaamme palautetta ja käyttämään sitä hyväksi tuokioiden suunnittelussa ja toteutuksessa. Tuokioiden lapsilähtöisyys ja lasten mielipiteiden ja ajatusten huomioon ottaminen olivat myös tavoitteena.

3 4—5-VUOTIAAN LAPSEN YSTÄVYYSSUHTEET PÄIVÄKODISSA

3.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan pienten lasten elämässä tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta. Sen tavoitteena on edistää lasten tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Varhaiskasvatusta järjestetään valtakunnallisten linjausten pohjalta varhaiskasvatuspalveluissa, kuten päiväkodeissa, perhepäivähoidossa ja avoimessa varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuspalveluiden tuottajia ovat kunnat, järjestöt, yksityiset palveluntuottajat ja seurakunnat. Varhaiskasvatus perustuu keskeisiin kansainvälisiin lapsen oikeuksia määritteleviin sopimuksiin, kansallisiin säädöksiin ja muihin ohjaaviin asiakirjoihin. (Stakes 2009, 11-12.)

Varhaiskasvatuksen toteutukseen tarvitaan vanhempien ja kasvatuksen ammattilaisten kiinteää yhteistyötä eli kasvatuskumppanuutta. Sen toteutuessa perheiden ja kasvattajien yhteinen kasvatustehtävä muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden. Varhaiskasvatus koostuu hoidosta, kasvatuksesta ja opetuksesta, jota yhteiskunta järjestää, valvoo ja tukee. Se on tavoitteellista ja suunnitelmallista vuorovaikutusta sekä yhteistoimintaa, ja siinä lapsen omaehtoisella leikillä on keskeinen merkitys. (Stakes 2009, 11.)

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on hyvinvoiva lapsi. Kasvattajalla tulee olla herkkyys reagoida lapsen tunteisiin ja hänen tulee pyrkiä luomaan yhteisössä hyvä ilmapiiri, jossa lapset saavat yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemuksia. Varhaiskasvatuksessa korostetaan turvallisia ihmissuhteita, turvattua kasvua ja kehitystä sekä henkilökohtaisen hyvinvoinnin edistämistä. Myös toiset huomioon ottavia käyttäytymismuotoja ja toimintatapoja halutaan vahvistaa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa käsitellään muun muassa varhaiskasvatuksen eettistä orientaatiota, johon sisältyy ajatus siitä, että varhaiskasvattaja ohjaa lasta pohtimaan kysymyksiä oikeasta ja väärästä, hyvästä ja pahasta sekä totuudesta ja valheesta. Myös eettisessä orientaatiossa oikeudenmukaisuutta, tasa-arvoa ja toisen ihmisen kunnioittamista pidetään tärkeinä. (Stakes 2009, 28-29; Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 1—2.)

Eniten varhaiskasvatusta järjestetään päiväkodeissa. Päiväkotitoiminta on tärkeä erityisesti lapsen sosiaalisen kehityksen kannalta (Kalland 2011, 148). Lapsi oppii päiväkodissa tärkeitä sosiaalisia taitoja, kuten odottaminen, jakaminen ja toisten huomioiminen, varsinkin jos lapsi on perheen

ainoa tai ikäero sisaruksiin on suuri. Lapsi oppii kohtaamaan päiväkodissa monenlaisista perheistä ja kulttuureista tulevia lapsia. Usein lapsen ensimmäiset ystävyyssuhteet muodostetaan päiväkodissa ja ne voivat säilyä läpi elämän. Päiväkotia kuitenkin kritisoidaan myös paljon, sillä monissa päiväkodeissa lapsiryhmien kokoa on jouduttu kasvattamaan. Ryhmäkoon kasvaessa on erityisen tärkeää tukea niin lasten ja aikuisten välisiä kuin lasten keskinäisiäkin vuorovaikutussuhteita. (Koivunen 2009, 51; Kalland 2011, 148.)

Nykyään Suomessa on hyvin yleistä, että alle kouluikäisten lasten molemmat vanhemmat tekevät kokopäivätyötä. Enemmistö lapsista hoidetaan kotona ensimmäiset kolme vuotta, mutta valtaosa aloittaa päiväkodin viimeistään kolmen vuoden iässä. Usein vanhempien työn takia lasten päiväkotipäivät saattavat venyä hyvinkin pitkiksi, jopa kymmentuntisiksi. Päiväkodilla on siis suuri merkitys lapsen kasvun ja kehityksen tukemisessa. (Kalland 2011, 147.)

3.2 Päiväkotikäisen lapsen kognitiivinen ja sosiaalinen kehitys

Kognitiivinen kehitys tarkoittaa havaitsemiseen, ajatteluun, muistiin, kieleen ja oppimiseen liittyvää kehitystä. Tarkastellessa kognitiivista kehitystä tarkastellaan siis ihmisen kykyä oppia uusia taitoja ja tietoja sekä sitä, kuinka hän oppii hyödyntämään niitä elämässään. Lapsen kognitiivinen kehitys on sekä perimän että ympäristön säätelemää. Lapsi hakee myös itse aktiivisesti uusia oppimiskokemuksia. Riittävät virikkeet lapsen elinympäristössä takaavat sen, että hän oppii uusia taitoja ja tietoja. (Kurvinen, Neuvonen, Siven, Vartiainen, Vihunen & Vilen 2006, 144; Krongvist & Pulkkinen 2007, 86.)

Lapsen oppiminen on kokonaisvaltainen tapahtuma. Kohdatessaan uusia asioita lapsi käyttää oppimisensa apuna kaikkia aistejaan. Kun lapsi toimii vuorovaikutuksessa ympäristön ja ihmisten kanssa, hän liittää asioita ja tilanteita omiin kokemuksiinsa, tuntemuksiinsa ja käsiterakenteisiinsa. Parhaiten lapsi oppii ollessaan aktiivinen ja kiinnostunut. Kun lapsi toimii mielekkäällä ja merkityksellisellä tavalla, hän voi kokea oppimisen ja onnistumisen iloa. Lapsella on luontainen kyky ihmetellä asioita, hän on tiedonhaluinen ja aidosti kiinnostunut itselleen merkityksellisistä asioista, joihin hän etsii vastauksia. Lapsi oppiikin aluksi ihmettelemällä ja havainnoimalla. (Kurvinen ym. 2006; 144-145, 220; Stakes 2009, 18.)

Lapsi tutkii asioita kokonaisvaltaisesti kokeilemalla, tutkimalla ja toimimalla yhdessä toisten lasten kanssa. Lapsen oppiminen on siis myös sosiaalinen tapahtuma. Lapsen kasvattajia ovat aikuisten

lisäksi toiset lapset, ja vertaisryhmän merkitys oppimisessa onkin suuri. Muut lapset tarjoavat peilin, jolla lapsi voi tarkastella omaa osaamistaan ja oppimistaan. Alle kouluikäinen lapsi oppii parhaiten leikissä ja toiminnassa, jossa hän voi itse toimia käyttäen monipuolisesti kaikkia aisteja. Lapsi haluaa siis nähdä ja kokeilla asioita itse. Lasta kiinnostavat eniten asiat, joista hän tietää jo jotain. Kasvattajan ei kannata käsitellä määrällisesti paljon ja nopeasti, vaan määrällisesti vähemmän, mutta syvällisemmin. Mitä pienempi lapsi on kyseessä, sitä enemmän hän tarvitsee toistoa. Mitä paremmin lapsi ymmärtää asioita, sitä enemmän ne häntä kiinnostavat. Asioiden käsittelyn lapsen kanssa on siis johdettava ymmärtämiseen. (Kurvinen ym. 2006, 220-221.)

Sosiaalisella kehityksellä tarkoitetaan muun muassa lapsen vuorovaikutustaitoja sekä kykyä toimia toisten kanssa. Lapsen sosiaalinen kehitys sisältää rooleja ja arvoja, joita lapsi alkaa omaksua ympäristöstään sekä yhteiskunnasta. Lapsen sosiaaliseen kehitykseen vaikuttavat erityisesti vanhemmat. Kiintymyssuhde sekä kotoa opitut mallit vaikuttavat siihen, miten lapsi oppii sosiaalisia taitoja ja miten hän alkaa hahmottaa itseään muiden kanssa. Myös vanhemmilta opitut arvot ja asenteet vaikuttavat siihen, miten lapsi alkaa kohdata muita ihmisiä. Eväät sosiaaliseen maailmaan saadaan siis vanhemmilta, jonka jälkeen lapsi alkaa harjoitella sosiaalisia taitojaan vertaisryhmissään. (Kurvinen ym. 2006, 156.)

Leikki-ikäisen lapsen sosiaalisia taitoja ovat muun muassa kaverin toimintaan reagoiminen, leikkikaverin auttaminen ja tavaroiden jakaminen. Vähitellen lapsi myös ottaa puheessaan huomioon kuulijan ominaisuudet ja kohdistaa empatiaa ja prososiaalista käyttäytymistä leikkikaveriaan kohtaan. Prososiaalisella käyttäytymisellä tarkoitetaan sitä, että ystävät haluavat edistää toistensa hyvinvointia odottamatta vastapalvelua tai omaa hyötyä. Prososiaalista käyttäytymistä on esimerkiksi toisen auttaminen, anteliaisuus, yhteistyö, jakaminen sekä lohduttaminen. (Laine 2005a; 126, 146; Kronqvist ym. 2007, 128.)

Empatia tarkoittaa kykyä asettua toisen ihmisen asemaan, ymmärtää toisen ihmisen tunteita sekä eläytyä niihin. Empatia voi johtaa prososiaaliseen käyttäytymiseen. Nykyisin korostetaan sitä, että empatia on taito, jonka oppiminen alkaa jo lapsuudessa vuorovaikutuksessa kasvattajien kanssa. Kun lapsi kokee tulleen kuulluksi ja ymmärretyksi, hän oppii itsekkin huomaamaan myös muiden tarpeita. Lähtökohtana on, ettei empatiaa voi oppia, ellei sitä saa itse. Empatia kehittyy siis aina vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Tärkeää lapsen empatian oppimisessa on, että kasvattaja on empaattinen sekä lapsen tilanteen tunnistava ja siihen reagoiva. Jotkut lapset oppivat empatiaa helpommin kuin toiset, kun taas jotkut lapset tarvitsevat normaalia enemmän

keskusteluja siitä, mikä toisesta tuntuu pahalta. (Kurvinen ym. 2006, 157; Kronqvist ym. 2007, 128-129.)

Vuorovaikutus ja kommunikointi ovat taitoja, joiden kehittyminen alkaa jo varhain lapsuudessa. Vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen pitäisi vahvistaa lapsen itsetuntoa sekä toivottua käyttäytymistä positiivisten palautteiden avulla. Vuorovaikutuksessa lapsi saa mahdollisuuden oppia leikkimisen taidot, ystävyys-suhteiden solmimisen ja ylläpidon, kompromissien teon ja neuvottelutaidon sekä pettymysten sietämisen ja itsensä arvostamisen. Lapsen itsetunto ja minäkuva muotoutuvat vuorovaikutuksessa. Lapsen käsitystä itsestään heikentävät kielteiset tai epäonnistuneet oppimiskokemukset ja samalla lapsi menettää sellaisia vahvuuksia, joita tarvitaan elämän erilaisissa ongelmatilanteissa. (Parkkinen & Keskinen 2005, 18-19.)

Lapsi, jolla on hyvä itsetunto, suhtautuu toiveikkaan luottavaisesti itseensä, ympäristöönsä sekä tulevaisuuteensa. Hyvä itsetunto antaa lapselle luvan olla oma itsensä ja kuunnella muiden mielipiteitä, mutta samalla olla myös omaa mieltä. Ihmisen itsetunto vahvistuu, jos hän kokee, että hänellä on vahvuuksia jollakin alueella. Omien vahvuuksien tunnistaminen lisää elämän hallinnan kokemusta, mikä on tärkeää onnistumisen ja ongelmista selviytymisen kannalta. (Aho & Tarkkonen 1999, 118; Cacciatore, Korteniemi-Poikela & Huovinen 2009, 15.)

3.3 Haasteet lasten sosiaalisissa suhteissa päiväkodissa

Lapsen kehitystä tukee hyvä sosiaalinen verkosto. Jos lapsi kokee olevansa vertaisryhmässään pidetty ja hyväksytty, tämä tukee hänen kehitystään. Jos lapsi ei koe näin, se on hänen kehitykselleen riskitekijä. Vertaisryhmässä saadut myönteiset kokemukset antavat lapselle ryhmään kuulumisen tunteen, mahdollisuuden sosiaaliseen vertailuun sekä itsetuntemuksen ja itsetunnon kehittymiseen. Se, että lapsi hyväksytään vertaisryhmässä, tukee lapsen sopeutumista päiväkodissa. Päivän kulkuun päiväkodissa sisältyy useita vapaamuotoisia tilanteita, joissa lapset hakeutuvat luontevasti ystäviensä tai kavereidensa seuraan. Syrjäytymisriskissä oleville lapsille nämä tilanteet muodostuvat usein ahdistaviksi heidän kokiessaan jäävänsä toistuvasti ulkopuolelle ja tulevansa hylätyiksi. (Laine ym. 2002, 16; Laine 2005a, 231.)

Mitä nuoremasta lapsesta on kyse, sitä enemmän hän tarvitsee tukea ystävyys-suhteiden luomisessa sekä muiden huomioon ottamisessa. Vanhemmat lapset ovat oppineet selvittämään keskinäisiä ristiriitoja myös keskenään. Viisivuotias lapsi tietää jo hyvin, miten hänen pitäisi

toimia, mutta silti hän ei aina pysty toimimaan sääntöjen mukaisesti, sillä omien tunneimpulssien sekä pelkojen hallinta on vielä vaikeaa tämän ikäiselle lapselle. Jotkut lapset, kuten esimerkiksi vilkkaat, vetäytyvät tai impulsiiviset lapset, saattavat tarvita tässä enemmän tukea kuin toiset. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2008, 167.)

Yksi näkyvimmistä sosiaalisista ongelmista päiväkodissa on kiusaaminen. Kiusaaminen on arkipäivää varhaiskasvatuksessa, vaikka sen olemassaoloon ei ole aina kiinnitetty riittävästi huomiota tai siitä ei ole käytetty kiusaamisen käsitettä (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 1). Kirves ja Stoor-Grenner (2010a, 3) viittaavat Helgeseniin, jonka mukaan alle kouluikäisten lasten kiusaaminen on usein ristiriitainen ja joskus myös tabuna pidetty aihe. Kiusaaminen merkitsee lapsen joutumista toistuvasti yhden tai useampien lasten tahallisten negatiivisten tekojen kohteeksi. Näissä tilanteissa lapsen on vaikea puolustaa itseään. Kiusaaminen voi olla fyysistä tai psykologista. Fyysinen kiusaaminen on helpommin havaittavaa kuin psykologinen kiusaaminen, sillä psykologinen kiusaaminen on tavallisesti verbaalista ja epäsuoraa. Kirves ja Stoor-Grenner (2010a, 3) viittaavat Perrenin tutkimukseen, jonka mukaan kiusaamisen seurauksia uhrille ovat sosiaalinen syrjäytyminen, yksinäisyys, heikentynyt itsetunto ja vastenmielisyys koulun aloittamiseen. Perrenin mukaan kiusaamisen katsotaan olevan opittua käytöstä, joka vahvistuu kiusaajan saadessa myönteistä vahvistusta. Päiväkotikiusaamista ehkäisemällä voidaan vähentää myös koulussa tapahtuvaa kiusaamista. (Laine 2005b, 96; Kirves & Stoor-Grenner 2010a; 1, 3.)

Sosiaalisista ongelmista kiusaamisen ohella päiväkodissa voi esiintyä myös lasten yksinäisyyttä. Yksinäisyys merkitsee tyytymättömyyttä sosiaaliin suhteisiinsa tai niiden puutteeseen (Laine 2005a, 163). Ihminen tuntee olonsa yksinäiseksi, jos häneltä puuttuu pysyvä kahdenkeskinen emotionaalinen ystävyysuhde tai mukava sosiaalinen kaveriverkosto tai jos hän on tyytymätön olemassa oleviin suhteisiinsa. Yksinäisyyden tiedostaminen alkaa jo varhain. Jo pieni lapsi ahdistuu jäädessään yksin vieraaseen ympäristöön. Iän myötä lapsen tunteet yksinäisyydestä kehittyvät fyysisestä yksinolosta abstraktimmiksi ulkopuolisuuden, etäisyyden ja yksinään olemisen tunteiksi. Yksinäisyyden tunteet johtuvat useimmiten siitä, ettei lapsella ole leikkikaveria tai ystävää, joka voisi tarvittaessa auttaa häntä. Tällöin lapsi tuntee olonsa surulliseksi ja kaipaa tukea. (Laine 2005a, 163.)

Jo pieni lapsi voi kokea sosiaalista yksinäisyyttä. Vaikka lapsen kokema yksinäisyys voi erota yksityiskohdiltaan aikuisen yksinäisyydestä, kyseessä on kuitenkin perimmältään sama kokemus.

Samoin kuin aikuinen, myös ilman ystäviä oleva lapsi voi kokea ahdistavia mielipahan tunteita, ikävystymistä ja vieraantumista. Usein lapsen yksinäisyyteen liittyy myös itsearvostusta vahingoittava syrjäytetyksi tulemisen tunne. Yksinäisyys estää normaalin sosiaalisen vuorovaikutuksen ja sosiaalisten kokemusten saamisen ja näin vaikeuttaa sosiaalisten taitojen kehittymistä. Tämä puolestaan taas ylläpitää yksinäisyyttä. (Laine 2005a; 166, 170.)

Lapsen yksinäisyys voi johtua monista eri syistä. Esimerkiksi ystävyysuhteet päiväkodissa ovat joskus muodostuneet siten, että niihin ei enää mahdu uutta tulijaa. Yksinäisyys voi myös johtua siitä, että lapsi on valikoiva eikä löydä sopivaa leikkikaveria muiden joukosta. Myös ryhmä voi tuottaa yksinäisyyttä siten, että ryhmää hallitseva lapsi päättää kenen kanssa ei leikitä, ja muut noudattavat hänen päätöstään. Tällaisessa tilanteessa taustalla voi olla kateus, halu loukata ja saada toiselle paha mieli, joskus se voi olla monimutkaisten syy-yhteyksien summa. Toisaalta lapsi voi joskus olla myös tyytyväinen ilman ystäviä ja kavereita. Kyseessä on lapsen subjektiivinen kokemus, joten hänen yksinäisyystuntemuksiaan on vaikea havaita ulkoapäin. (Kullberg-Piilola & Peltonen 2000, 92; Laine 2005b, 97.)

3.4 Ystävyys ja leikin merkitys päiväkotikäiselle lapselle

Jo päiväkotikäinen lapsi haluaa saada ystäviä, joiden kanssa hän voi leikkiä ja jakaa mielikuvitusta, huumoria ja iloa. Lapsi haluaa sekä kahdenkeskisen ystävyysuhteen että kuulua ryhmään. Tämä kertoo ihmisen perustarpeesta sekä läheiseen inhimilliseen kiintymykseen toisen kanssa että myös kavereiden muodostamaan verkostoon, joka antaa mahdollisuuden sosiaaliseen kanssakäymiseen. Hyvät ihmissuhteet ja kontaktit ystävien ja kaverien kanssa luovat perustan lapsen henkiselle hyvinvoinnille ja tasapainoisen persoonallisuuden kehittymiselle. Lapset, joilla on ystäviä, ovat usein sosiaalisempia, yhteistoiminnallisempia, itseensä luottavampia sekä vähemmän masentuneita kuin ne lapset, joilla ei ole ystäviä. (Laine & Neitola 2002, 15; Laine 2005a, 175.)

Lasten nähdään pystyvän tarjoamaan toisilleen sellaisia voimavaroja, joihin aikuisilla ei ole keinoja. Pelkkä kaveruus- tai ystävyysuhde ei itsessään takaa kehitystä, vaan siihen vaikuttavat suhteen ominaisuudet ja laatu. Lastenvälistä ystävyysuhteita tarkasteltaessa merkityksellistä ei ole vain se, onko lapsella ystäviä ja paljonko näitä on. Merkityksellistä on myös se, keitä ystävät ovat ja millainen on ystävyysuhteen laatu. Kaikenlaiset ystävät eivät välttämättä tue lapsen kehitystä. Ystävyysuhteiden vaikutuksia arvioitaessa tulisi huomioida esimerkiksi, onko

ystävyyssuhde läheinen ja myönteisiä kokemuksia tarjoava, ja onko suhde tasa-arvoinen vai esiintyykö siinä esimerkiksi vihamielisyyttä tai vallankäyttöä. (Laine ym. 2002, 16; Salmivalli 2005, 40.)

Hyvät ystävyys- ja kaverisuhteet perustuvat keskeisesti vastavuoroisuuteen. Tämä merkitsee kykyä huomioda toinen sekä kykyä sovittaa yhteen omat ja toisen osapuolen näkökulmat. Vastavuoroisuuteen liittyvien kykyjen kehitys on vasta aluillaan pienillä lapsilla. Kuitenkin myös jo heidän ystävyys- ja kaverisuhteissaan vastavuoroisuus voi ilmetä esimerkiksi ystävällisenä käyttäytymisenä toisia kohtaan. Lapset todella välittävät ystävistään ja he ottavat huomioon toistensa tarpeet ja oikeudet eri tavalla kuin esimerkiksi suhteessa sisaruksiin. Jo pienten lasten käyttäytymisessä on nähtävissä erilaista suhtautumista ystäviin ja muihin ikätovereihin. Lapsi osoittaa ystäville muita enemmän empatiaa, halua auttaa tai lainata tavaroita, myönteisempää käyttäytymistä ja hyväksyvämpää suhtautumista ystävän puutteisiin. Lapsi ei halua loukata ystävää käyttäytymällä huonosti, kuten ottamalla hänelle kuuluvia tavaroita, vahingoittamalla häntä tai puhumalla hänelle rumasti. (Laine 2005b, 90.)

Lapset alkavat käyttää sanaa ystävä suunnilleen nelivuotiaana. Sanan merkitys on tässä iässä vielä melko väljä, sillä tällöin lapsi usein pitää ystävänään kulloistakin leikkitoveriaan. Toisaalta jo aivan pienilläkin lapsilla voi olla omia ystäviä. Olennaisin piirre pienten lasten välisissä suhteissa on leikkitoiminta. Ystävyyssuhteiden syntyminen siis edellyttää osapuolilta sellaisia olosuhteita, joissa yhdessä leikkiminen on mahdollista. Leikkimistilanteet ja lasten osallistuminen niihin vaihtuvat usein, joten myös lapsen kaverit ovat varhaislapsuudessa usein vaihtuvia. Monilla lapsilla on jo kuitenkin esikouluikässä pysyviä ystäviä. (Laine 2005a, 155.)

Leikki on lapselle tärkeä kehitystehtävä ja sen avulla lapsi kehittyy niin fyysisesti, psyykkisesti kuin sosiaalisestikin. Aluksi leikki on tutustumista ympäristöön ja muiden matkimista. Hiljalleen lelut tulevat mukaan ja mielikuvituksen kehittyttyä alkavat mielikuvitusleikit. Alle kouluikäisellä lapsella lelut ja kiinnostuksen kohteet vaihtelevat vielä nopeasti. Aluksi lapsi leikkii paljon yksin, mutta noin 4-vuotiaana leikit kehittyvät vähitellen rinnakkaisleikeiksi, jolloin lapset leikkivät omia leikkejään rinnakkain. Näin leikit alkavat sekoittua ja muuttua yhteisleikiksi, jolloin tavaroita voidaan lainata toisille ja toisilta itselle. Viisi- ja kuusivuotiaat lapset pystyvät jo leikkimään yhdessä ja samalla harjoittelemaan sosiaalisia taitoja. (Aho ym. 2004, 131; Koivunen 2009, 40.)

Leikkiessä saattaa esiintyä kiusaamista tai ainakin sellaista toimintaa, jonka joku lapsi kokee kiusaamisena tai epämiellyttävänä. Tällaisia tilanteita on vaikea selvittää, jos kasvattaja ei ole paikalla eikä näe tilannetta. Kasvattaja pystyy läsnäolollaan ehkäisemään riitatilanteita ja ohjaamaan leikkiä. Lapsen sosiaalinen ja moraalinen kehitys näkyy selvästi leikkikäyttäytymisessä. Leikkiessä lapsi pystyy purkamaan energiaa, harjoittelemaan sosiaalisia taitoja, oppii ja käy läpi ahdistaviakin kokemuksia. Alle kouluikäiset lapset ovat vielä hyvin itsekeskeisiä ja riitatilanteita syntyykin usein leikeissä. Tämä johtuu osittain myös siitä, että jo 3-6-vuotiaiden leikeissä on havaittavissa kilpailua ja vertailua. Pienten lasten riidat ovat kuitenkin hyvin lyhytkestoisia ja unohtuvat nopeasti. On silti tärkeää, että aikuinen on sovittlemassa riitoja ja rohkaisemassa yhteistoimintaan tai vuorottelemiseen. (Aho & Laine 2004, 130-132; Koivunen 2009, 40-41.)

Tilanteet, joissa lapsen oma näkökulma joutuu arvioinnin kohteeksi tukevat ja vievät eteenpäin lapsen ajattelua. Omien ratkaisujen perusteleminen, erimielisyydet ja toisen osapuolen perustelujen kuunteleminen ovat uuden ajattelun aineksia sekä sosiaalisia taitoja, joita tarvitaan vuorovaikutuksessa. Ristiriidat ja eri mielipiteet asioista auttavat siis lapsen ajattelutaitojen kehittymistä. Ystävyyteen kuuluu yhteistyön ja asioiden jakamisen lisäksi myös riidat ja erimielisyydet. Riidat voivat olla yleisiä hyvienkin leikkitovereiden välillä. Ystävyyden voidaan katsoa tarjoavan huolenpitoa, tukea ja luottamusta, joka antaa lapsille myös suuremman vapauden ilmaista erimielisyyksiä. (Kronqvist 2001, 71-74.)

3.5 Tarinallisuus ja taide toiminnallisessa opinnäytetyössä

Toteutimme opinnäytetyön toiminnallisina tuokioina, joilla käytimme apuna tarinallisuuden ja taiteen menetelmiä. Koska eri taiteen alueisiin liittyvä ilmaiseminen on lapselle ominainen tapa toimia, se lisää lapsen osallistumismahdollisuuksia, hyvinvointia sekä helpottaa ilmaisemaan ajatuksia ja tunteita (Stakes 2009; 20). Lapsi nauttii taiteesta, taidoista ja ilmaisusta tehdessään taidetta yksin tai yhdessä muiden kanssa. Lapsi kehittyy yksilönä ja ryhmän jäsenenä taiteellisen kokemisen ja tekemisen kautta. Taiteen kautta lapsi pystyy kokemaan mielikuvitusmaailman, jossa kaikki on mahdollista ja leikisti totta. Taidekokemusten intensiivisyys ja lumous innostavat lapsen toimimaan ja tempaavat mukaansa. (Stakes 2009; 20, 23-24.)

Jokaiseen opinnäytetyön tuokioon sisältyi taidemenetelmien lisäksi tarinoiden kertomista. Satu etenee mielikuvituksen varassa ja se on todellisuuden rajat ylittävä kerronnan muoto (Karppinen,

Puurula & Ruokonen 2001, 147). Sadut saavat mielikuvituksen elämään ja lapsen pohtimaan ja oivaltamaan. Niiden vaikuttavuus perustuu samaistumiseen, siihen että kuvitteellisen hahmon kautta voi turvallisesti kohdata ristiriitoja, jännittää, pelätä, etsiä ratkaisuja ja päätyä myönteiseen lopputulokseen. Yhdessä mielikuvitus ja kertomukset auttavat näkemään elämän tärkeät asiat selkeämmin. Myös lapsen maailmankuva ja tunne-elämä kehittyy tarinoiden kautta. Satujen kautta voidaan lapselle opettaa myös esimerkiksi moraalisen käyttäytymisen perusteita. Tarinat auttavat lapsia löytämään toisenlaisen maailman, joka ei ole välttämättä selitettävissä tieteellisesti. Lapsella on tarve kuulla ja oppia tarinoita sekä kertoa myös omia tarinoita kokemuksistaan. (Dunderfelt 2004, 83; Karppinen ym. 2001, 147-148; Kurvinen ym. 2006, 144-145; Pellikka 2011, 159.)

Opinnäytetyössä kerroimme lapsille tarinoita pöytäteatterin muodossa. Pöytäteatteri, kuten nukketeatterikin, on lapselle kokonaisvaltainen elämys (Karppinen ym. 2001, 158). Esiityksen keskipisteenä on pieni liikkuva hahmo, joka herättää mielikuvituksen ja johon lapsen on helppo samastua. Hahmo vetoaa tunteisiin, herkistää aistit ja herättää ilon. Nukketeatteri rakennetaan siten, että se houkuttelee lapsia kysymyksiin ja keskusteluun. Nukketeatterin avulla opetettava asia muuttuu omakohtaiseksi ja lasta puhuttelevaksi. Sitä voidaan käyttää myös tukena eettisessä kasvatuksessa, kuten esimerkiksi erilaisuuden hyväksymisessä. (Karppinen ym. 2001, 166.)

Taiteen eri muodoista hyödynsimme tuokioilla myös kuvataidetta, musiikkia ja sadutusta. Kolmella ensimmäisellä tuokiolla käytimme menetelmänä kuvataidetta. Lasten kuvataiteessa tärkeintä ei ole näyttävät tulokset vaan itse prosessi, jossa lapsi toimii aktiivisena kokijana ja tekijänä (Kurvinen ym. 2006, 498). Kuvien tekemisen voidaan katsoa olevan lapselle kuin leikkiä, jonka avulla hän muodostaa oman näkemyksensä itsestään sekä ympäröivästä maailmasta ikäkaudelle ominaisella tavalla. Tärkeää alle kouluikäisten lasten kuvataiteessa on lapsen maailman kunnioittaminen. Kuvataiteen tarkoitus on antaa lapselle elämyksiä, vahvistaa lapsen itsetuntoa sekä lisätä lapsen tietoisuutta itsestään ja ympäristöstään. (Kurvinen ym. 2006, 498.)

Neljännellä tuokiolla käytimme musiikkia menetelmänä. Musiikki on lapsen maailmassa leikin ja fantasian tila, joka edesauttaa erilaisten tunnekokemusten ja ajatusprosessien syntymistä (Ruokonen 2009, 22). Musiikillinen oppimisympäristö herkistää lasta kuunteluun. Varhaiskasvatuksessa toteutettava musiikkikasvatus tukee lapsen kokonaiskehitystä ja edistää lapsen oppimisedellytyksiä. Musiikillinen toiminta ryhmässä on sosiaalista ja hyvää ryhmähenkeä

rakentavaa. Musiikin avulla voi käsitellä erilaisia eettisiä kysymyksiä, mikä kasvattaa lapsen oikeudenmukaisuutta ja toisten huomioonottamista. Taiteellisen toiminnan kautta lapsi voi oppia tiedostamaan, hyväksymään ja hallitsemaan tunteitaan paremmin. (Karppinen ym. 2001, 135; Ruokonen 2005, 23; Ruokonen 2009, 22.)

Viidennellä tuokiolla käytimme menetelmänä sadutusta. Perustana sadutukselle on ajatus toisen arvostamisesta, ja kyse on aktiivisesta vuorovaikutuksesta, jossa kuunnellaan, kuullaan ja tullaan kuulluksi (Airaksinen & Karkkulainen 2012, 16-17). Sadutuksessa kerrotaan toiselle omia ajatuksia ja opitaan sanomaan ääneen mielipiteitä sekä kertomaan tarinoita. Sadutuksen tuloksena syntyy vapaasti etenevä kertomus kertojan ja saduttajan yhteistyönä. Satu syntyy hetkessä, tässä ja nyt. Sadutuksessa aikuinen ei arvioi kertomusta tai ohjaa sen kulkua. Apuna sadutuksessa voi käyttää erilaisia kortteja, kuvia tai esineitä. (Airaksinen & Karkkulainen 2012, 16-17.)

4 YSTÄVYYS-AIHEINEN TOIMINTA JA SEN ARVIOINTI

4.1 Ystävyys-aiheiset tuokiot

Toimintatuokioiden pääteemana oli ystävyys, ja tuokioilla käsitelimme erilaisia ystävyyteen liittyviä aiheita. Tuokioiden aiheita olivat esimerkiksi, millainen on hyvä ystävä ja miten toimia tilanteissa, joissa lapsi on yksinäinen tai kiusattu. Tuokioiden aiheet liittyivät vahvasti toisiinsa, joten tuokioilla esiintyi asioiden kertausta ja toistoa. Pieni lapsi tarvitsee paljon toistoa oppiakseen asioita, joten toistosta ei ole haittaa. Tuokioilla emme käsitelleet määrällisesti useita asioita, vaan keskityimme käsittelemään tiettyjä aiheita syvällisemmin. Tällöin lapset todennäköisemmin oppivat asioita ystävyydestä.

Toiminta toteutettiin kuuden 4—5-vuotiaan lapsen ryhmässä. Koska esimerkiksi kiusaamista on jo päiväkotikäisillä lapsilla, aihe on hyvin tärkeä ja ajankohtainen. Tämänikäiset lapset ymmärtävät jo ystävyyden käsitteen, ja heillä on siitä omia kokemuksia, joten aiheen käsittely on luontevaa. Lapset ovatkin eniten kiinnostuneita asioista, joista he tietävät jo jotain (Kurvinen ym. 2006, 220). Ystävyys-teeman käsittely sopi myös hyvin yhteistyöpäiväkotiimme, sillä Kaijonlinnassa ystävyyttä on käsitelty lasten kanssa aiemminkin. Päiväkodin henkilökunta koki aiheen tarkemman käsittelyn hyvin ajankohtaiseksi ja tarpeelliseksi edelleen.

Toteutimme tuokiot aina saman rakenteen mukaan ja varasimme niille aikaa noin kaksi tuntia. Tuokion alussa esitimme aiheeseen liittyvän tarinan pöytäteatterin keinoin, jonka jälkeen keskustelimme aiheesta. Jokaisessa esityksessä seikkailivat samat Kukkakedon ötökkäystävykset, joiden tarinat johdattelivat ystävyyteen liittyviin aiheisiin. Keksimme itse tarinat ja hahmot toimintaa varten. Pöytäteatterin ja keskustelun jälkeen seurasi toiminnallinen osuus, jonka toteutimme taiteen eri menetelmiä hyödyntäen. Päätimme kaikki toimintatuokiot yhteiseen loppupiiriin, jonka päätimme itse keksimäämme loppuloruun. Kaikkien tuokioiden materiaali- ja välineluettelo löytyy liitteenä (Liite 5).

Kokosimme kaikki tuokioiden taidetuotokset yhteiseen kirjaan, jonka lapset nimesivät Ystävyyskirjaksi. Jätimme kirjan sekä pöytäteatterihahmot päiväkodin käyttöön. Teimme myös päiväkodin henkilökunnalle suunnatun vihkosen, joka sisältää kuvauksen tuokioista sekä niillä käytetyistä materiaaleista ja menetelmistä. Lisäsimme vihkoseen myös keksimämme tarinat.

Keräsimme tuokion arviointia varten palautetta sekä lapsilta että päiväkodin henkilökunnalta jokaisen tuokion päätteeksi. Kysyimme lapsilta suullista palautetta päivän tuokiosta ja toiminnasta loppupiirin aikana muun muassa askartelemiemme tunnekorttien avulla (Liite 2). Tunnekorteissa on hymyilevät, surulliset ja totiset kasvot, ja kysyimme lapsilta, mikä kortti kuvaa parhaiten heidän päivän tuokioon liittyviä tuntemuksiaan. Keräsimme kirjallista palautetta tuokioille osallistuneilta päiväkodin työntekijöiltä. Lapsilta ja työntekijöiltä keräämämme palautteen lisäksi arvioimme tuokioiden onnistumista itse heti tuokioiden toteutuksen jälkeen.

4.2 Tapaamiset, tutustumistuokio ja havainnointi

Ennen toiminnan aloitusta ja sen aikana pidimme yhteyttä päiväkotiin puhelimitse ja sähköpostitse. Kävimme myös ennen toimintatuokioiden aloitusta päiväkodilla keskustelemassa henkilökunnan kanssa kolme kertaa. Ensimmäisellä kerralla kerroimme opinnäytetyöstä ryhmän lastentarhanopettajalle ja lastenhoitajalle sekä tutustuimme päiväkodin tiloihin ja toimintaan. Sovimme myös aikataulusta ja materiaalien käytöstä. Seuraavalla kerralla keskustelimme käytännön järjestelyistä sekä lastentarhanopettaja ehdotti, ketkä lapsista osallistuisivat toimintaan. Kirjoitimme tiedotteen, jossa kysyimme näiden lasten vanhemmilta myös lupaa tuokioille osallistumiseen (Liite 4).

Kolmannella kerralla havainnoimme toimintaan osallistuvia lapsia sekä ohjasimme heille tutustumisleikin. Tavoitteena oli havainnoinnin lisäksi tutustua lapsiin jo ennen varsinaisen toiminnan aloitusta. Tutustumistuokiolle osallistui viisi lasta, eli yksi lapsista ei päässyt paikalle. Esittäytymisen ja toiminnasta kertomisen jälkeen leikimme laululeikin, jossa kävimme läpi kaikkien nimet. Leikin jälkeen johdattelimme lapsia jo ystävyys-aiheeseen kysymällä heiltä, mitä heidän mielestään ystävä tarkoittaa. Vastauksissa ilmeni mukava tekeminen ystävän kanssa, kuten esimerkiksi leikkiminen, laulaminen ja syntymäpäiväjuhliin osallistuminen. Lapset ottivat meidät hyvin vastaan ja lähtivät mukaan leikkiin ja keskusteluun, vaikka olimmekin heille aivan vieraita. Tutustumistuokiolla kenelläkään meistä ei vielä ollut vastuuta tuokion ohjaamisesta, vaan kaikki osallistuimme tasavertaisesti siihen. Tuokion loppuksi henkilökunta palautti meille vanhemmilta takaisin saadut lupalaput. Kaikki vanhemmat olivat antaneet suostumuksensa lapsensa toimintaan osallistumiseen.

Tapaamisten ja tutustumistuokion lisäksi havainnoimme lapsia jokaisen toimintatuokion aikana. Toteutimme havainnoinnin siten, että yhdellä ohjaajista oli havainnointivastuu jokaisella

toimintakerralla. Jokaisella ohjaajalla oli siis kaksi toimintakertaa havainnoitavanaan. Havainnoiva ohjaaja osallistui kuitenkin toimintaan avustaen lapsia ja kahta muuta ohjaajaa tarvittaessa. Havainnoija havainnoi sekä lapsiryhmää kokonaisuutena että lapsia yksilöinä ja kirjasi havainnot toiminnan aikana. Havainnoija kiinnitti huomiota siihen, miten lapset toimivat yhdessä ja ottivat toisiaan huomioon, syntyikö riitatilanteita ja miten ne ratkaistaan. Myös lasten kiinnostusta aiheeseen, innostusta ja aktiivisuutta havainnoitiin.

4.3 Millainen minä olen?

TAULUKKO 1. Ensimmäinen tuokio

TUOKIO	Millainen minä olen?
TAVOITE	Lasten omien vahvuuksien tunnistaminen
TOIMINTA	ALOITUS: Kerroimme lapsille tuokion aiheen ja esitimme ensimmäisen tarinan pöytäteatterin keinoin. Keskustelimme lasten omista vahvuuksista. TOIMINTA: Lapset piirsivät itsestään omakuvat, joihin liittivät omia vahvuuksiaan. Piirtämisen jälkeen lapset saivat esitellä kuvat muille. LOPETUS: Loppupiiri, jolla kysyimme lapsilta palautetta tuokiosta mm. tunnekorttien avulla.
TARINA	"Leevi-Leppäkertun huono päivä": Leevi-Leppäkertulla on paha mieli, koska hänestä tuntuu, ettei hänessä ole mitään hyvää. Hän ihailee ystäviään ja vertailee heitä itseensä. Kaverit piristävät Leeviä kertomalla hänelle, missä hän on hyvä. Leeville tulee parempi mieli, ja hän ymmärtää, että meillä kaikilla on omat vahvuutemme.
ARVIOINTI	Itsearviointi, lasten suullinen palaute ja työntekijöiden kirjallinen palaute

Lapsi, jolla on hyvä itsetunto, suhtautuu toiveikkaan luottavaisesti itseensä, ympäristöönsä sekä tulevaisuuteensa. Hyvä itsetunto antaa lapselle luvan olla oma itsensä ja kuunnella muiden mielipiteitä, mutta samalla olla myös omaa mieltä. Ihmisen itsetunto vahvistuu, jos hän kokee, että hänellä on vahvuuksia jollakin alueella. Omien vahvuuksien tunnistaminen lisää elämän hallinnan kokemusta, mikä on tärkeää onnistumisen ja ongelmista selviytymisen kannalta. (Aho & Tarkkonen 1999, 118; Cacciatore & Korteniemi-Poikela & Huovinen 2009, 15.)

Opinnäytetyön ensimmäisen toimintatuokion tavoitteena oli lasten omien vahvuuksien tunnistaminen. Aloitimme tuokion kertomalla lapsille päivän aiheen ja esittämällä tarinan pöytäteatterina. Tarinassa Leevi-Leppäkertulla oli paha mieli, sillä hänestä tuntui, että hänessä ei ole mitään hyvää. Osallistimme lapset tarinaan kysymällä heiltä, millainen Leevi-Leppäkerttu on.

Lapset keksivät Leevi-Leppäkertulle useita vahvuuksia, ja jatkoimme tarinan esittämistä heidän kommenttiansa mukaisesti. Esitettyämme tarinan keskustelimme lasten kanssa siitä, mitä he mielellään tekevät ja mitkä ovat heidän vahvuuksiaan. Siirryimme seuraavaksi toiminnalliseen osuuteen. Lapset piirsivät omakuvat, joissa he kuvasivat myös vahvuuksiaan. Toiminnan jälkeen lapset saivat kertoa omista kuvistaan ja kommentoida toisten kuvia. Liitimme lasten piirtämät kuvat Ystävyyskirjaan. Päätimme tuokion yhteiseen loppupiiriin, jonka aikana kysyimme lapsilta palautetta tuokiosta.

Tuokion tavoite onnistui hyvin, ja kaikki lapset löysivät jonkin asian, missä he ovat hyviä. Osa lapsista tarvitsi hieman rohkaisua omista vahvuuksistaan kertomiseen. Tämä johtui osittain varmasti myös siitä, että tilanne oli lapsille uusi ja me olimme heille vieraita aikuisia. Kaikki lapset olivat kiinnostuneita alusta asti pöytäteatteritarinasta ja -hahmoista. Lapset saivat myös osallistua jo ensimmäisellä tuokiolla tarinan kulkuun keksimällä vahvuuksia tarinan hahmolle, mikä lisäsi mielenkiintoa ja idean oivaltamista. Tarina oli tavoitteeseen pääsyn kannalta hyvä, sillä se oli sopivan pituinen, tarpeeksi yksinkertainen, helposti ymmärrettävä ja lasten oli helppo seurata sitä. Jo ensimmäisellä tuokiolla huomasimme pöytäteatteritarinan tärkeyden, sillä tarina johdatti hyvin päivän aiheeseen ja sisälsi tuokion opetuksen.

Toiminta oli tavoitteenmukaista, sillä lapset ilmaisivat sen kautta omia vahvuuksiaan. Lapset pitivät tuokion toiminnasta ja innostuivat piirtämisestä. Piirtäminen oli lapsille tuttu taidemuoto. Toiset lapsista käyttivät piirtämiseen enemmän aikaa kuin toiset, mutta kaikki kuitenkin jaksoivat keskittyä toimintaan hyvin ja piirsivät omakuvat rauhassa loppuun. He myös kertoivat mielellään toisille kuvien avulla, missä he ovat hyviä.

Toteutimme tuokion alkuperäisestä suunnitelmasta poiketen jumppasalin sijaan pienemmässä huoneessa, joka kuitenkin osoittautui toiminnalle sopivaksi. Tila oli rauhallinen, eikä siellä ollut häiriöitä toisin kuin isommassa tilassa. Tuokio oli kokonaisuudessaan ikätasonmukainen ja lapsilähtöinen, koska lapset olivat innokkaina mukana niin tarinan seuraamisessa kuin toiminnassakin. Myös lasten osallistaminen tarinaan lisäsi lapsilähtöisyyttä. Lasten ääni tuli tuokiolla kuuluviin, koska kuuntelimme heitä ja rohkaisimme kertomaan heidän omia ajatuksiaan. Vaikka ohjaaja oli useita, lapset olivat kuitenkin tuokiolla pääosassa ja saivat toteuttaa itseään. Heti ensimmäisestä tuokiosta alkaen yhdellä meistä oli ohjausvastuu ja yhdellä havainnointivastuu. Vastuunjako oli selkeä ja toimi hyvin, ja ryhmänhallinta ja siirtymätilanteiden

ohjaaminen onnistuivat. Annoimme lapsille selkeät ohjeet ja olimme valmistautuneet tuokiolle hyvin.

Ensimmäisen tuokion jälkeen kiinnitimme enemmän huomiota tuokion aloitukseen ja seuraavilla tuokioilla ohjasimme lapset istumaan rauhallisesti paikkamerkeille heti tilaan tultaessa. Huomasimme myös lopetuksen kaipaavan selkeyttä, joten keksimme seuraavia kertoja varten loppuloron. Loppupiirillä kysymys ”mitä opitte tänään?” osoittautui lapsille hankalaksi. Vaikka huomasimme lasten ymmärtäneen tarinan ja tuokion aiheen, heidän oli silti vaikea vastata kysymykseen. Muutimme kysymyksen muotoon ”mitä teille jäi mieleen?”, ja saimme siihen paremmin vastauksia. Koska osa lapsista ei päässyt paikalle ajoissa, päätimme siirtää seuraavan tuokion aloitusta viidellätoista minuutilla. Näin muiden lasten keskittyminen ei häiriintynyt ja kaikki lapset pääsisivät tuokiolle mukaan jo alusta asti.

4.4 Millainen on hyvä ystävä?

TAULUKKO 2. Toinen tuokio

TUOKIO	Millainen on hyvä ystävä?
TAVOITE	Oppia, millainen on hyvä ystävä ja mitä lapsi voi itse tehdä ollakseen hyvä ystävä
TOIMINTA	ALOITUS: Kerroimme lapsille tuokion aiheen ja esitimme tarinan pöytäteatterin keinoin. Keskustelimme tarinasta ja siitä, millainen on hyvä ystävä ja miten lapsi voi itse olla hyvä ystävä. TOIMINTA: Lapset askartelivat ystävyyskukat, joiden puhekupliin he saivat keksiä ajatuksia hyvästä ystävästä. LOPETUS: Loppupiiri ja loppuloru
TARINA	”Mirkku-Muurahaisen murhe”: Osa Mirkku-Muurahaisen kotikeosta on tuhoutunut kevätsateiden vuoksi. Kaikki muurahaiskaverit ovat sairastuneet flunssaan eivätkä voi auttaa Mirkkua kodin korjaamisessa. Kukkakedon ötökkäystävät päättävät auttaa Mirkkua, ja niin tuhoutunut koti saadaan yhdessä korjattua.
ARVIOINTI	Itsearviointi, lasten suullinen palaute ja työntekijöiden kirjallinen palaute

Lastenvälisiä ystävyys-suhteita tarkasteltaessa merkityksellistä ei ole vain se, onko lapsella ystäviä ja paljonko näitä on. Merkityksellistä on myös se, keitä ystävät ovat ja millainen on ystävyys-suhteen laatu. Kaikenlaiset ystävät eivät välttämättä tue lapsen kehitystä. Ystävyys-suhteiden vaikutuksia arvioitaessa tulisi ottaa huomioon esimerkiksi, onko ystävyys-suhde läheinen ja myönteisiä kokemuksia tarjoava ja onko suhde tasa-arvoinen vai esiintyykö siinä esimerkiksi vihamielisyyttä tai vallankäyttöä. (Salmivalli 2005, 40.)

Tuokion tavoitteena oli oppia yhdessä lasten kanssa, mitä ominaisuuksia hyvällä ystävällä on ja miten lapsi voi itse olla hyvä ystävä. Aloitimme tuokion kertaamalla edellisen kerran aiheen, minkä jälkeen esitimme lapsille tarinan, jossa ötökkäystävät autoivat Mirkku-Muurahaista korjaamaan hänen tuhoutuneen kotinsa. Tarinan elävöittämiseksi käytimme apuna rumpuja sadeäänen luomiseksi. Esitettyämme tarinan juttelimme tarinan herättämistä ajatuksista ja siitä, millainen on hyvä ystävä. Keskustelun jälkeen aloitimme päivän toiminnan. Toiminnallisessa osuudessa askartelimme ystävyiden kukat, joiden puhekupliin kirjoitimme lasten ajatuksia hyvästä ystävästä. Liitimme ystävyiden kukat Ystävyyskirjaan. Kirjaan liittämisen jälkeen keskustelimme kukista ja niihin keksityistä ajatuksista. Lopuksi kysyimme lapsilta palautetta tuokiosta yhteisellä loppupiiirillä ja lopetimme tuokion loppuloruun.

Tavoite ei onnistunut odotustemme mukaisesti, sillä lasten oli haastavaa vastata kysymykseen, millainen on hyvä ystävä. Lapset toivat esille asioita, joita he tekevät ystävän kanssa sekä asioita, mitä hyvä ystävä ei saa tehdä, kuten esimerkiksi toisten päälle sylkeminen ja töniminen. Tarkentava kysymyksenä kysyimme lapsilta esimerkiksi sitä, mitä ystävä voi tehdä, jos toisella on paha mieli. Tähän kysymykseen lapset keksivät paremmin vastauksia, kuten lohduttaminen.

Lapset seurasivat tarinaa innolla ja keskittyneesti. Tarina oli tavoitteenmukainen, mutta emme onnistuneet hyödyntämään sitä tarpeeksi saadaksemme aikaan keskustelua siitä, millainen on hyvä ystävä. Ennakko-oletuksemme oli, että lapset keksisivät helposti tarinan jälkeen lisää hyvän ystävän piirteitä, emmekä olleet tarpeeksi varautuneet siihen, ettei näin kävisi. Oikeanlaisten lisäkysymysten avulla olisimme kuitenkin pystyneet hyödyntämään tarinaa paremmin ja keskustelemaan aiheesta syvällisemmin.

Askartelu menetelmänä oli lasten ikätasolle sopivaa ja kaikkien oli helppo osallistua. Monipuoliset materiaalit saivat lapset innostumaan ja keskittymään askarteluun pitkäksi ajaksi. Rohkaisimme lapsia tekemään kukista omannäköisiä, vaikka olimmekin itse tehneet yhden kukan malliksi. Menetelmä oli lapsille mieluinen, mutta tavoitteen kannalta ei kovin toimiva. Emme itse osanneet tarpeeksi hyvin painottaa sitä, miten ystävyiden kukat liittyivät tuokion aiheeseen. Meidän olisi pitänyt askartelun aikana puhua enemmän kukkien merkityksestä ja ohjata lapsia miettimään ajatuksia hyvästä ystävästä, jotta kukkien puhekuplien täyttäminen olisi ollut helpompaa. Vaikka toiminta oli melko tarkoin rajattua, pyrimme tekemään tuokiosta mahdollisimman lapsilähtöisen antamalla lapsille vapaat kädet kukkien koristelussa ja ajatusten keksimisessä puhekupliin.

Tuokio toteutettiin tällä kertaa alun perin toimintaa varten suunnitellussa isommassa tilassa, joka kuitenkin osoittautui pienempää tilaa huonommaksi. Isossa tilassa siirtymät esimerkiksi pöytäteatterista askartelupaikalle olivat haasteellisia, koska ne aiheuttivat levottomuutta. Tilassa oli myös liikaa häiriötekijöitä, kuten läpikulkua ja muilta osastoilta tulevaa melua, joten päätimme järjestää loput tuokiot pienemmässä tilassa.

Seuraavaa tuokiota varten päätimme kiinnittää huomiota enemmän omaan ohjaukseen, sillä esimerkiksi keskustelutilanne eteni liian nopeasti. Ohjauksemme olisi kaivannut lisää rauhallisuutta ja jämäkkyyttä. Päätimme myös varata seuraavaa tuokiota varten kirjoja niille lapsille, jotka ovat valmiita ennen muita, jotta lyhyetkin odotusajat olisivat lapsille mieluisia. Emme kerranneet tuokion alussa edellisen tuokion aihetta, mutta huomasimme kuitenkin, että se olisi ollut tarpeen ja päätimme tehdä sen seuraavilla kerroilla. Huomasimme myös, että tuokion kulku, erityisesti ohjeistus ja siirtymät, olisi hyvä käydä tarkemmin yhdessä läpi ennen tuokion aloitusta.

4.5 Mitä ystävän kanssa tehdään ja miten ystävä otetaan huomioon leikissä?

TAULUKKO 3. Kolmas tuokio

TUOKIO	Mitä ystävän kanssa tehdään ja miten ystävä otetaan huomioon leikissä?
TAVOITE	Oppia, millaisia asioita ystävän kanssa voi tehdä ja miten ystävät tulisi ottaa huomioon leikissä.
TOIMINTA	ALOITUS: Kerroimme lapsille tuokion aiheen ja esitimme tarinan pöytäteatterin keinoin. Keskustelimme tarinasta ja siitä, mitä lapset tekevät ystäviensä kanssa ja miten ystävä tulisi huomioida leikissä. TOIMINTA: Lapset maalasivat yhdessä parin kanssa aiheenaan ystävien kanssa tehtävät asiat ja leikit. LOPETUS: Loppupiiri ja loppuloru
TARINA	"Erimielisyyksiä kukkakedolla": Ötökkäystävysten välille syntyy riitaa kotileikissä sekä jalkapallopelissä. Kaverit saavat itse ratkaistua ensimmäisen riidan pyytämällä anteeksi. Jotta toinen riita saadaan ratkaistua, kaverukset pyytävät avukseen aikuisen.
ARVIOINTI	Itsearviointi, lasten suullinen palaute ja työntekijöiden kirjallinen palaute

Ystävyyssuhteiden merkitykset ja tehtävät vaihtelevat lapsen ikävaiheen mukaan. Päiväkotikäisillä lapsilla mukavien yhteisten leikkien merkitys korostuu, ja heidän mielestään hyvän ystävän kanssa keksitään aina jotakin mieluisaa tekemistä. Tässä vaiheessa ystävien kanssa opitaan muun muassa emootioiden säätelyä, oman vuoron odottamista ja jakamista eli esimerkiksi sitä, ettei lapsi voi pitää samaa lelua aina itsellään vaan myös kaveri pitää ottaa

huomioon. Riitatilanteiden ilmetessä lapset tarvitsevat aikuisen apua, sillä pienillä lapsilla ei vielä ole riitojen selvittämiseen tarvittavia taitoja. Riitatilanteiden selvittämiseen kuuluvat muun muassa kompromissien tekeminen, oman mielipiteen esille tuominen ja muiden mielipiteiden kuunteleminen. Nämä taidot eivät kehity ilman opettelua, joten lapsen on harjoiteltava niitä yhdessä aikuisen kanssa. (Repo 2013, 130; Salmivalli 2005, 36.)

Opinnäytetyömme kolmannella tuokiolla käsitelimme muun muassa sitä, mitä lapset mielellään tekevät ystäviensä kanssa. Toimintatuokion tavoitteena oli oppia yhdessä lasten kanssa, millaisia asioita ystävän kanssa voi tehdä ja miten ystävät tulisi ottaa huomioon leikissä. Painotimme sitä, miten lasten tulisi toimia esimerkiksi silloin, kun leikissä tulee riitatilanteita.

Aloitimme toimintatuokion kertaamalla edellisen tuokion aiheen. Kertaamisen jälkeen siirryimme päivän aiheeseen esittämällä pöytäteatterin keinoin tarinan, jossa ötökkäystävysten välille syntyi riitaa leikkitilanteissa. Osallistimme lapset tarinaan kysymällä heiltä, kuinka ötökkäystävysten tulisi toimia, jotta riidat saataisiin ratkaistua. Lapset keksivät tilanteisiin erilaisia ratkaisuja, kuten kaverilta ja aikuiselta avun pyytämisen, ja esitimme tarinan loppuun näiden ratkaisujen mukaisesti. Tarinan esittämisen jälkeen juttelimme yhdessä lasten kanssa tarinasta ja siitä, miten leikittäessä tulisi käyttäytyä toista kohtaan. Keskustelun jälkeen siirryimme toiminnalliseen osuuteen, joka oli yhteismaalaus. Lapset maalasivat pareittain asioita, joita tekevät ystäviensä kanssa. Maalaamisen jälkeen kävimme läpi töitä ja lapset saivat kertoa omasta maalauksestaan. Liitimme tehdyt taideteokset Ystävyyskirjaan ja päätimme tuokion jälleen loppupiiriin, jonka aikana kysyimme lapsilta palautetta tuokiosta. Tuokio päätettiin yhteiseen loppuloruun.

Tuokion tavoite toteutui melko hyvin. Lapset toivat keskustelussa esiin asioita, mitä ystävän kanssa tehdään. Kaikki lapset keksivät ainakin yhden vastauksen, vaikka vastausten saamiseksi jouduimme esittämään useita erilaisia kysymyksiä. Lapset osasivat myös vastata kysymykseen riitatilanteesta toimimisesta. He toivat esille esimerkiksi kiltisti leikkimisen, anteeksipyyttämisen ja aikuisten puoleen kääntymisen riitatilanteessa.

Pöytäteatteriesitys tuki tavoitteen toteutumista, sillä lapset pääsivät osallistumaan tarinan kulkuun keksimällä ratkaisuja riitatilanteisiin. Lasten kannalta tarina oli kuitenkin hieman liian katkonainen, sillä lasten tuli keksiä ratkaisuja kahteen eri riitatilanteeseen. Yksi riitatilanne olisi riittänyt, jos tarina olisi muuten ollut pidempi. Tarina ei ollut niin mukaansatempaava kuin edellisillä kerroilla,

ja sen katkonaisuus häiritsi hieman lasten keskittymistä. Huomasimme, että lapset olivat alkaneet muistaa hahmojen nimiä ja olivat edelleen kiinnostuneita niistä.

Tuokion toimintana oli yhteismaalaus, jonka idea ei kuitenkaan täysin onnistunut, sillä lapset maalasivat samalle paperille omat erilliset kuvansa. Yhteismaalauksen tarkoituksena oli kannustaa lapsia maalaamaan yhteinen kuva aiheesta, mutta he alkoivat heti maalata omia erillisiä kuviaan suunnittelematta maalausta yhdessä. Tuokion aiheen yhdistäminen maalaukseen oli aluksi hankalaa, mutta kysymysten avulla lapset kuitenkin alkoivat keksiä, mitä he voisivat maalata aiheesta. Maalaaminen oli lapsista mieluista, ja he alkoivat maalata innolla heti ohjeistuksen jälkeen. Toiminta oli ikätasonmukaista, ja kaikki pystyivät osallistumaan maalaamiseen, vaikka yhteismaalauksen idea ei aivan toteutunutkaan. Myös materiaalit, kuten värikkäät maalit ja isot paperit, motivoivat lapsia toteuttamaan itseään, mikä tuki toiminnan onnistumista.

Tuokion lapsilähtöisyys toteutui osittain, esimerkiksi lasten osallistaminen tarinaan oli lapsilähtöistä. Lasten maalatessa jouduimme kuitenkin johdattelemaan ja muistuttamaan lapsia maalaamaan tuokion aiheesta. Työntekijöiden palautteesta tuli ilmi, että olisimme voineet paremmin ottaa huomioon lasten omat kokemukset ja syventää aiheen käsittelyä niiden avulla. Olisimme myös voineet ottaa arkielämän riitatilanteet selkeämmin ja tarkemmin puheeksi ja niiden avulla saada lapset helpommin ymmärtämään anteeksipyytämisen tärkeys.

4.6 Mitä on yksinäisyys?

TAULUKKO 4. Neljäs tuokio

TUOKIO	Mitä on yksinäisyys?
TAVOITE	Oppia, miten toimia tilanteessa, jossa lapsi on yksinäinen tai huomaa jonkun toisen olevan yksinäinen.
TOIMINTA	ALOITUS: Kerroimme lapsille tuokion aiheen ja esitimme tarinan pöytäteatterin keinoin. Keskustelimme tarinasta ja yksinäisyydestä. TOIMINTA: Opettelimme ystävyyslaulun ja loimme siihen sopivan äänimaailman erilaisten soitinten avulla. LOPETUS: Loppupiiri ja loppuloru
TARINA	"Elmo-Etanen yksinäinen päivä": Elmo-Etana lukee kirjaa ja katselee kavereidensa leikkiä sivusta. Elmo tuntee itsensä yksinäiseksi ja haluaisi mukaan leikkimään. Lopulta kaverit huomaavat hänen olevan surullinen ja pyytävät hänet mukaan leikkimään.
ARVIOINTI	Itsearviointi, lasten suullinen palaute ja työntekijöiden kirjallinen palaute

Yksinäisyys merkitsee tyytymättömyyttä sosiaalisiin suhteisiin tai niiden puutteeseen. Ihminen tuntee olonsa yksinäiseksi, jos häneltä puuttuu pysyvä kahdenkeskinen emotionaalinen ystävyysuhde tai mukava sosiaalinen kaveriverkosto tai jos hän on tyytymätön olemassa oleviin suhteisiinsa. Lapsen yksinäisyyden tunteet johtuvat useimmiten siitä, ettei hänellä ole leikkikaveria tai ystävää, joka voisi tarvittaessa auttaa häntä. Tällöin lapsi tuntee olonsa surulliseksi ja kaipaa tukea. (Laine 2005a, 163.) Toisaalta lapsi voi joskus olla myös tyytyväinen ilman ystäviä ja kavereita. Kyseessä on lapsen subjektiivinen kokemus, joten hänen yksinäisyystuntemuksiaan on vaikea havaita ulkoapäin. (Laine 2005b, 97.)

Neljännellä tuokiolla käsitelimme yksinäisyyttä. Tuokion tavoitteena oli oppia yhdessä lasten kanssa, miten toimia, kun itse jää ryhmän ulkopuolelle tai huomaa kaverin olevan yksinäinen. Puhuimme myös yksinolon hyvistä puolista ja siitä, että joku lapsi saattaa välillä haluta olla yksin ja sitä täytyy kunnioittaa. Lapset saivat kertoa, mitä he mielellään tekevät yksinään.

Aloitimme tuokion kertaamalla edellisen tuokion aiheen, minkä jälkeen siirryimme esittämään yksinäisyys-aiheista pöytäteatteritarinaa. Tarinan päähahmona oli yksinäinen Elmo-Etana, joka ei uskaltanut liittyä kavereidensa leikkiin, vaan jäi yksin seuraamaan leikkiä sivusta. Lapset saivat keksiä ratkaisuja siihen, kuinka Elmo-Etana pääsisi mukaan kavereiden leikkiin. Tarinan esittämisen jälkeen keskustelimme yhdessä lasten kanssa yksinäisyydestä ja pääasiassa siitä, kuinka tulee toimia tilanteessa, jossa on yksinäinen.

Seuraavaksi siirryimme tuokion toiminnalliseen osuuteen, jossa opettelimme itse säveltämämme Elmo-Etan laulun ja loimme sille sopivan äänimaailman yhdessä lasten kanssa erilaisia soittimia hyödyntäen. Loimme äänimaailman siten, että kuuntelimme lasten kanssa erilaisten soitinten ääniä ja mietimme, mihin laulun tilanteeseen ja tunnelmaan kukin ääni sopii parhaiten. Etsimme sopivia ääniä esimerkiksi surulliselle ja iloiselle tunteelle. Kukin lapsi sai oman roolin äänimaailman toteuttamisessa ja lopuksi lauloimme ja soitimme laulun yhdessä. Toiminnallisen osuuden jälkeen kokoonnuimme taas yhteiselle loppupiirille kysymään palautetta, jonka jälkeen tuokio päätettiin loppuluun.

Tarina tuki tuokion tavoitteen toteutumista hyvin, vaikkakin se jäi lasten mielestä liian lyhyeksi. Keskustelutilanteessa lapset olivat aktiivisia ja keksivät ratkaisuja tilanteisiin, joissa joku on

yksinäinen. Lapset myös kertoivat asioita, joita tekevät mielellään yksin. Tuokion toiminnallinen osuus ei toteutunut täysin tavoitteenmukaisesti, vaikka laulun sanoissa tuokion aihe tuli hyvin esiin. Äänimaailman luomisessa lapset olivat niin innoissaan soittamisesta, että tunnetiloihin samastuminen jäi vähäiseksi. Emme saaneet lapsia innostumaan tarpeeksi itse laulusta ja laulamisesta. Lapset olisivat ehkä kiinnostuneet laulusta enemmän, jos he olisivat saaneet osallistua sanojen keksimiseen. Laulun opettelu oli aikuisjohtoista, mutta etenimme lasten tahtiin. Äänimaailman luominen oli lapsilähtöisempää, sillä lapset saivat itse valita soittimen ja säkeen, jossa sitä soittaa.

Tuokio oli pituudeltaan tähänastisista tuokioista lyhyin, eikä tämän vuoksi edellisillä tuokioilla ilmennyt levottomuutta ilmennyt tällä kertaa. Myös tuokiota seurannut työntekijä kommentoi tuokion pituuden olleen sopiva. Tuokiolla ei ollut siirtymiä, joten senkin vuoksi tuokio sujui rauhallisesti. Myös ohjauksemme oli selkeää ja rauhallista. Olisimme kuitenkin voineet hyödyntää lasten kommentteja keskustelutilanteissa paremmin. Olisimme voineet jatkaa keskustelua ystävyydestä, kun esimerkiksi yksi lapsista harmitteli toisen lapsen poissaoloa.

4.7 Mitä on kiusaaminen?

TAULUKKO 5. Viides tuokio

TUOKIO	Mitä on kiusaaminen?
TAVOITE	Oppia, miten lapsi voi toimia tilanteessa, jossa häntä kiusataan tai jos hän huomaa jonkun olevan kiusattu.
TOIMINTA	ALOITUS: Kerroimme lapsille tuokion aiheen ja esitimme tarinan pöytäteatterin keinoin. TOIMINTA: Lapset saduttivat pareittain tarinan kiusatusta pojasta, jonka jälkeen he piirsivät kuvat tarinoihin liittyen. Luimme tarinat läpi ja lapset saivat esitellä piirustuksensa toisilleen. LOPETUS: Loppupiiri ja loppuloru
TARINA	"Henkka-Hämähäkki häiriköi": Kukkakedolle muuttaa uusi asukas, Henkka-Hämähäkki. Hän kiusaa ötökkäystävyksiä häiritsemällä heidän leikkejään ja keksimällä kepposia. Aikuisen puututtua tilanteeseen kaveruksille selviää, että Henkka halusi vain päästä mukaan leikkimään. Lopulta ystävykset sopivat ja ottavat Henkan mukaan leikkeihinsä.
ARVIOINTI	Itsearviointi, lasten suullinen palaute ja työntekijöiden kirjallinen palaute

Kiusaaminen merkitsee lapsen joutumista toistuvasti yhden tai useampien lasten tahallisten negatiivisten tekojen kohteeksi. Näissä tilanteissa lapsen on vaikea puolustaa itseään. Kiusaaminen voi olla fyysistä tai psykologista. Fyysinen kiusaaminen on helpommin havaittavaa

kuin psykologinen kiusaaminen, sillä psykologinen kiusaaminen on tavallisesti verbaalista ja epäsuoraa. (Laine 2005b, 96.)

Koska päiväkotikiusaamisen ehkäisy on hyvin tärkeää, viidennen tuokion aiheena oli kiusaaminen. Tuokion tavoitteena oli oppia yhdessä lasten kanssa, mitä lapsi voi tehdä tilanteessa, jossa häntä tai kaveria kiusataan. Painotimme aikuisen puoleen kääntymisen tärkeyttä näissä tilanteissa sekä anteeksipyyttämisen ja anteeksiantamisen tärkeyttä. Kertasimme myös jo kolmannella tuokiolla käsiteltyä riitatilanteiden ratkaisua.

Aloitimme tuokion tuttuun tapaan kertaamalla edellisen tuokion aiheen. Tämän jälkeen siirryimme viimeiseen pöytäteatteriesitykseen, jossa ötökkäystävyksiä kiusasi Kukkakedon uusi asukas Henkka-Hämähäkki. Tarinan jälkeen keskustelimme lasten kanssa tarinasta ja lasten omista kiusaamiskokemuksista ja siitä, miten ne on selvitetty. Lapset toivat itse esille aikuisen puoleen kääntymisen tilanteen selvittämiseksi. Päiväkodilla on käsitelty kiusaamisteemaa kuluneen vuoden aikana useaan otteeseen, joten aihe oli lapsille tuttu.

Keskustelun jälkeen siirryimme tuokion toimintaan, joka oli tällä kertaa sadutus ja sadun kuvittaminen. Ohjeistimme sadutusta ensin koko ryhmälle ennen pareihin jakoa. Sadutuksen aiheena oli kiusaaminen, ja otimme avuksi kuvan pojasta, jolla on paha mieli. Kerroimme lapsille, että poikaa on kiusattu ja he saivat keksiä kuvan pojalle tarinan. Sadutuksen jälkeen lapset saivat kuvittaa keksimänsä tarinat. Kuvien piirtämisen jälkeen kävimme yhdessä läpi sekä kuvat että tarinat. Kokoonnuimme yhdessä taas loppupiirille, jolla kysyimme lapsilta palautteen tuokiosta. Päätimme tuokion jo tutuksi tulleeseen loppuloruun.

Viidennen tuokion tavoite toteutui tarinan ja keskustelun osalta hyvin. Edellisen tuokion lapsilta saaman palautteen perusteella teimme tarinasta pidemmän ja jännittävämmän, ja huomasimmekin lasten keskittyvän tarinan kuunteluun edellisiä kertoja paremmin. Myös tarinassa esiintyvä uusi hahmo lisäsi lasten mielenkiintoa. Keskustelutilanteessa osa lapsista kertoi omista kokemuksistaan kiusatuksi tulemisesta. Keskustellessamme ratkaisuista kiusaamistilanteisiin yksi lapsista toi esille kostamisen. Jatkoimme keskustelua kostamisesta ja siitä, onko se oikea ratkaisu tilanteeseen. Lapset tiesivät lopulta itsekin, ettei kostaminen ole hyvä ratkaisu kiusaamiselle. Lapset toivat esiin myös aikuiselle kertomisen ja anteeksipyyttämisen kiusaamistilanteissa.

Oletimme sadutuksen olevan menetelmänä lapsille jo entuudestaan tuttu, ja sen takia emme tarkasti esitelleet sadutuksen ideaa lapsille. Tämä olisi kuitenkin ollut tarpeen, sillä lapset eivät innostuneet sadutuksesta odotustemme mukaisesti. Tämä saattoi johtua myös siitä, että sadutuksen aihe oli rajattu kiusaamiseen ja siitä, että olimme edelleen lapsille vieraampia kuin päiväkodin työntekijät. Lapset kuitenkin keksivät tarinat apukysymysten avulla. Olisimme voineet käyttää sadutuksen apuna enemmän kuvia, joista lapset olisivat saaneet itse valita tarinansa aiheen. Näin olisimme ehkä saaneet lapset innostumaan sadutuksesta enemmän. Sadutuksen jälkeen lapset kuvittivat tarinat piirtämällä. Piirtäminen oli menetelmänä lapsille sadutusta mielekkäämpää ja selvästi tutumpaa.

Toiminta oli suunniteltu lapsilähtöiseksi, mutta apukysymykset ja johdattelu vähensivät sitä. Oli hyvä, että päätimme ottaa toimintaan vielä sadutuksen lisäksi tarinan kuvituksen, sillä tästä lapset innostuivat enemmän ja saivat käyttää luovuuttaan vapaammin. Ohjauksessa osasimme edellistä kertaa paremmin jatkaa keskustelua lasten kommenttien perusteella. Ohjauksemme oli siis osittain lapsilähtöisempää, sillä keskustelun aiheet nousivat lasten omista ajatuksista.

4.8 Kertaus ja palaute

TAULUKKO 6. Kuudes tuokio

TUOKIO	Kertaus ja palaute
TAVOITE	Kerrata lasten kanssa edellisten tuokioiden aiheet ja keskustella, mitä tuokioista on jäänyt mieleen.
TOIMINTA	ALOITUS: Kävimme läpi lasten tekemät taidetyöt Ystävyyskirjasta, kertosimme tarinat ja lauloimme aiemmin opetellun ystävyyslaulun. TOIMINTA: Lapset nimesivät kirjan Ystävyyskirjaksi ja koristelivat kirjan kannen. LOPETUS: Loppupiiri ja loppuloru
ARVIOINTI	Toiminnan kokonaisarviointi: Itsearviointi, lasten suullinen palaute ja työntekijöiden kirjallinen palaute

Viimeisen tuokion tavoitteena oli selvittää, mitä lapset ovat oppineet tuokioilla ja mitä heille oli jäänyt mieleen niistä. Tuokion aluksi kerroimme lapsille toiminnan päättymisestä ja kertosimme yhdessä läpi edellisten tuokioiden aiheet, tarinat ja niiden opetukset. Lapset muistivat hyvin hahmojen nimet ja sen, mitä kussakin tarinassa tapahtui. Lauloimme myös neljännellä tuokiolla opetellun Elmo-Etan laulun. Kävimme läpi Ystävyyskirjan ja sen sisältämät teokset ja lapset saivat halutessaan kertoa vielä omista maalauksistaan, piirustuksistaan ja askarteluistaan muille. Lapset koristelivat kirjan kannen ja saivat myös päättää kirjalle nimen. Tuokion lopuksi kysimme

lapsilta palautetta tuokioista kokonaisuutena ja jaoimme lapsille tikkarit kiitokseksi osallistumisesta. Päätimme viimeisen tuokion taas loppuloruun, jonka lapset saivat muokata viimeiselle kerralle soveltuvaksi.

Viimeisen tuokion tavoite onnistui siltä osin hyvin, että lapset muistivat jokaisen tuokion tarinan ja niissä esiintyneet hahmot. Tuokioiden aiheet olivatkin jääneet lasten mieleen parhaiten juuri tarinoiden kautta. Vaikka kävimme läpi tuokioilla tehtyjä taidetöitä, lapset eivät juuri kommentoineet tuokioiden toiminnallisia osioita. Lapset kuitenkin kertoivat askartelun olleen mieluisinta. Tuokio oli lapsilähtöinen ja lapsille mieluinen, sillä he saivat itse koristella Ystävyysskirjan haluamallaan tavalla ja keksiä sille nimen.

4.9 Toiminnan kokonaisarviointi ja päätelmät

Toiminnan tavoitteena oli, että toimintaan osallistuvat lapset oppivat hyvään ystävyyteen liittyviä asioita. Jokaisella tuokiolla oli oma osatavoitteensa, jotka yhdessä tukivat kokonaistavoitteen toteutumista. Arvioimme osatavoitteita jokaisen tuokion arvioinnin yhteydessä työntekijöiltä ja lapsilta saadun palautteen sekä oman arviointimme mukaan. Osatavoitteiden toteutuminen vaihteli tuokioittain. Päiväkodin työntekijät arvioivat kokonaistavoitteen toteutumista, ja heidän mielestään lapset sisäistivät ja ymmärsivät toiminnan tarkoituksen jokainen omalla tavallaan. Jokaisella lapsella oli varmasti jo etukäteen omakohtainen käsitys ja kokemus ystävyydestä ja esimerkiksi kiusaamisesta.

Yhteistyö päiväkodin kanssa sujui erittäin hyvin heti alusta asti. Jo tutustumiskäynneillä meidät otettiin hyvin vastaan, ja työntekijät olivat innostuneita suunnittelemastamme toiminnasta. Työntekijät kertoivat omia ideoitaan ja antoivat meille materiaalit tuokioiden toteuttamiseen. He arvioivat mielellään tuokioita ja antoivat myös suullista palautetta.

Olimme valinneet joka tuokiolle erilliset ystävyyteen liittyvät aihealueet, jotka osoittautuivat sopiviksi. Kuitenkin kolmannen tuokion aihe olisi voinut olla yksinkertaisempi, sillä käsitelimme sekä ystävän kanssa tehtäviä asioita että ystävän huomiointia leikissä. Olisimme voineet jättää pois ystävän kanssa tehtävien asioiden käsittelyn ja korvata aiheen esimerkiksi empatiakyvyllä ja toisen asemaan asettumisella, jonka käsittely olisi sopinut hyvin ystävyyksi-aiheeseen. Kokonaisuutena olimme kuitenkin onnistuneet valitsemaan tuokioille sopivat aiheet, jotka

nivoutuivat hyvin yhteen. Aihealueiden käsittelyssä esiintyi myös jonkin verran toistoa, minkä koimme vain hyödylliseksi aiheen sisäistämisen kannalta.

Toteutimme jokaisen tuokion saman rakenteen mukaisesti, minkä koimme helpottavan sekä toiminnan suunnittelua että toteutusta. Myös lasten oli helpompaa osallistua, kun heillä oli selkeä kuva tuokion etenemisestä. Jokaisen tuokion alussa oli pöytäteatteriesitys, joka johdatti hyvin tuokion aiheeseen ja tuki tuokion tavoitteen toteutumista. Jo ensimmäisellä tuokiolla huomasimme pöytäteatterin toimivuuden, ja kiinnitimme jatkossakin erityisesti huomioita tarinoiden keksimiseen. Myös viimeisellä tuokiolla kerratessamme lasten kanssa toimintaa huomasimme lasten muistavan parhaiten nimenomaan tuokioiden tarinat. Tuokioiden tavoitteiden sisäistäminen oli siis lapsille helpointa juuri tarinoiden avulla.

Toimintaa varten valitsemamme taidemenetelmät olivat monipuolisia, mutta eivät aina tukeneet tarpeeksi tuokion tavoitteen toteutumista. Lapset pitivät useimmiten toiminnasta, mutta välillä se jäi vain mukavaksi tekemiseksi, eikä näin tukenut niin hyvin tavoitteen toteutumista. Ensimmäisen tuokion toiminta tuki parhaiten myös tavoitteen toteutumista, sillä omakuvan piirtämisen idea oli yksinkertainen ja sillä oli suora yhteys tuokion aiheeseen. Toisen tuokion toimintana oli ystävyys kukkien askartelu, mikä puolestaan osoittautui kaukaiseksi tavoitteesta. Lasten oli hankala ymmärtää kukkien merkitys, vaikka he nauttivatkin niiden askartelusta. Meidän olisi pitänyt ennakoida tämä ja kertoa lapsille selvemmin jo askartelun aikana siitä, mitä kukat symboloivat.

Käytimme jokaisella toimintatuokiolla samoja välineitä. Pöytäteatteria varten askartelemamme ötökkähahmot olivat erittäin onnistuneita, ja lapset pitivät niistä paljon. Hahmot olivat toiselta puolelta iloisia ja toiselta surullisia, mistä lapset erityisesti innostuivat. Tarinan edetessä käänsimme hahmoja tilanteen mukaisesti, ja tämä toi tunnetilat selkeämmin esille. Käyttämämme tunnekortit olivat selkeät ja tarpeeksi isot. Lapset tiesivät heti, mitä tunnetilaa kortit kuvastivat, ja heidän oli helppo kertoa korttien avulla tuokioon liittyvistä tuntemuksistaan. Totesimme kirjan olevan hyvä väline, sillä siihen oli helppo koota koko tuokion sisältö ja omien töiden liittäminen kirjaan oli lapsista mukavaa.

Tuokioiden pituus vaihteli vajaasta tunnista puoleentoista tuntiin. Huomasimme lasten pystyvän keskittymään koko tuokion ajan silloin, kun ne kestivät alle tunnin. Tuokioiden kestäessä yli tunnin

alkoivat lapset olla loppuajasta levottomia. Myös päiväkodin työntekijöiden mielestä alle tunnin kestävä tuokio oli sopivan pituinen.

Olimme jakaneet ohjausvastuun niin, että yhdellä meistä oli aina tuokion vetovastuu ja toisella havainnointivastuu. Havainnointivastuussa oleva kirjasi ylös havainnot ja lapsilta saadun palautteen. Vetovastuullinen ohjasi tuokion ohjeistaen toiminnan ja käynnistäen keskustelutilanteet. Kolmas meistä toimi vetäjän apuna. Vastuunjako oli selkeä ja jokainen tiesi tehtävänsä tuokion aikana, mikä toi ohjaukseen varmuuden. Päiväkodin työntekijät arvioivat ohjauksemme onnistuneen hyvin ja heidän mielestään olimme toimiva ja johdonmukainen tiimi. Myös omasta mielestämme tiimityömme toimi hyvin, ja vaikka meillä olikin rajatut tehtävät tuokion aikana, autoimme toisiamme tarvittaessa.

Toimintamme tulostavoitteena oli se, että lapset oppivat hyvään ystävyyteen liittyviä asioita. Tavoitteen arviointi osoittautui kuitenkin haastavaksi, sillä käsittelemämme aiheet olivat lapsille jo entuudestaan tuttuja. Tämän vuoksi oli vaikeaa saada selville, mitä uutta he toiminnastamme oppivat. Toimintamme kuitenkin vahvisti lasten käsitystä ystävyydestä ja sai heidät pohtimaan erilaisia ystävyyteen liittyviä asioita. Toiminnalla oli siis vaikutuksia lasten asenteisiin ja ajatteluun ystävyyteen liittyen. Toiminnan tulokset voivat näkyä myös tulevaisuudessa lasten ihmissuhteissa ja heidän toiminnassaan.

Yksi toimintamme lopputuloksista oli, että päiväkodin työntekijät pitivät toimintaa tärkeänä ja aihetta ajankohtaisena, ja halusivat lähteä kehittämään ideaamme eteenpäin. He aikoivat jatkaa aiheen käsittelyä tulevana syksynä ja nostaa aiheen isoksi teemaksi toiminnassaan. Toiminnan tuloksena kehittyi myös työtapa, jossa aihetta lähestytään ensin pöytäteatterin kautta ja jossa aiheeseen syvennyttään taidemenetelmän avulla. Tarinallisuuden ja taiteen yhteydessä lasten kanssa käydyt keskustelut olivat myös tärkeä osa ystävyys-aiheen käsittelyä. Tämän työtavan avulla voimme käsitellä myös muita tärkeitä aiheita myöhemmissä työtehtävissämme lasten kanssa. Huomasimme, että erityisesti tarinoiden avulla lapset voi saada pohtimaan monenlaisia asioita heille mielekkäällä ja kiinnostavalla tavalla. Vaikka aihe oli lapsille tuttu, toimintamme vahvisti lasten tietoja aiheesta ja antoi lapsille valmiuksia toimia esimerkiksi kiusaamis- ja riitatilanteissa.

5 OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Opinnäytetyön eettisyyteen liittyy sosiaalialan eettisen osaamisen kompetenssi. Kompetenssiin kuuluu muun muassa sosiaalialan arvojen ja ammattieettisten periaatteiden sisäistäminen ja niiden mukaisesti toimiminen. Myös eettinen reflektio, jokaisen yksilön ainutkertaisuuden huomioiminen sekä tasa-arvon ja suvaitsevaisuuden edistäminen kuuluvat osaamisalueeseen. (Mäkinen ym. 2009, 18.) Opinnäytetyössä toimimme näiden periaatteiden mukaisesti.

Ensisijainen arvo ja eettinen ohje opinnäytetyötä tehdessä oli myös se, että lapsia ei millään muotoa vahingoiteta (Ruoppila 1999, 48). Opinnäytetyön eettisenä lähtökohtana oli myös YK:n Lasten oikeuksien sopimus, jossa määritellään kaikkia lapsia koskevat oikeudet. Sopimuksen mukaan lapsia ei tule erotella minkään seikan takia, kuten esimerkiksi lapsen tai hänen vanhempansa rodun, ihonvärin, sukupuolen, kielen, uskonnon, poliittisten tai muiden mielipiteiden, kansallisen, etnisen tai sosiaalisen alkuperän, varallisuuden, vammaisuuden tai syntyperän perusteella. Sopimuksessa tulee ilmi myös se, että eri kulttuurivähemmistöihin kuuluvilla lapsilla tulee olla mahdollisuus kasvaa monikulttuurisessa yhteiskunnassa oman kulttuuripiirinsä ja suomalaisen yhteiskunnan jäseniksi. Sopimuksen mukaan lapsella on myös oikeus tulla kuulluksi ja huomioonotetuksi, vapaasti ilmaista mielipidettään sekä oikeus yksityisyyteen. (YK:n Lasten oikeuksien sopimus. Hakupäivä 4.4.2013.)

Huomioimme nämä kaikki lapsen oikeudet sekä muut varhaiskasvatuksen keskeiset periaatteet ja arvot toteuttaessamme opinnäytetyötä. Kohtelimme kaikkia toimintaan osallistuvia lapsia tasavertaisesti, emmekä antaneet esimerkiksi lapsista etukäteen saatujen tietojen vaikuttaa ohjaukseen. Kunnioitimme lasten kulttuuritaustaa riippumatta siitä, olivatko he suomalais- vai maahanmuuttajataustaisia lapsia. Otimme suunnittelussa ja ohjauksessa huomioon lasten ikä- ja kehitystason. Rohkaisimme lapsia kertomaan myös omia ajatuksiaan ja mielipiteitään toimintatuokioiden aiheisiin liittyen ja näin saimme aikaan keskustelua lasten kanssa.

Olemme salassapitovelvollisia kaikista päiväkodin toimintaan, lapsiin ja perheisiin liittyvistä asioista. Kysymme päiväkodin työntekijöiltä, saammeko julkaista päiväkodin nimen opinnäytetyössämme. Emme julkaise lasten nimiä emmekä kuvaile heitä opinnäytetyössä, joten heidän henkilöllisyytensä ei tule ilmi. Kysymme lasten vanhemmilta suostumuksen lasten toimintaan osallistumiseen, heidän kuvaamiseensa ja kuvien julkaisuun. Tiedote vanhemmille on

liitteenä (Liite 4). Emme käyttäneet lapsista otettuja kuvia mihinkään muuhun kuin tähän opinnäytetyöhön, ja poistimme itsellemme jääneet kuvat opinnäytetyöprosessin jälkeen.

Opinnäytetyön eettisiin periaatteisiin kuuluu myös oikeanlainen lähteiden käyttö. Mikäli lainataan toisen tekstin asiasisältöä, on aina mainittava lähde tai lähteet (Ruoppila 1999, 42). Lähteiden luotettavuuden takaamiseksi käytimme mahdollisimman uusia kirjall lähteitä, ja Internetistä ottamamme tieto oli luotettavilta nettisivustoilta. Käyttämämme kirjallisuus oli alan ammattilaisten kirjoittamaa.

Opinnäytetyön arviointi oli luotettavaa, koska toiminnan raportointi oli jatkuvaa ja se perustui objektiivisuuteen. Emme tulkinneet havaintoja, vaan kirjasimme ne vain muistiin. Pidimme tarkkaa päiväkirjaa, jossa kuvasimme toiminnan toteutumista yksityiskohtaisesti. Samalla myös arvioimme toiminnan toteutuksen onnistumista. Myös tämä takasi raportoinnin luotettavuuden.

6 POHDINTAA

Opinnäytetyöprosessi alkoi tammikuussa 2012, kun valitsimme aihealueen, opinnäytetyöryhmän ja toteutustavan. Valitsimme aihealueeksemme varhaiskasvatuksen ja monikulttuurisuuden. Aluksi suunnittelimme suvaitsevaisuuskasvatukseen liittyvää toiminnallista opinnäytetyötä, mutta lopullinen aihe vakiintui myöhemmin. Pääsimme aloittamaan opinnäytetyöprosessin vasta syksyllä 2012, kun yksi meistä palasi harjoitteluvaihdosta Sambiasta. Ehdimme työstää opinnäytetyösuunnitelmaamme kuukauden ajan, mutta prosessi keskeytyi jälleen kahden meistä lähdettyä Thaimaahan harjoitteluvaihtoon. Harjoittelu jatkui helmikuulle 2013, jonka jälkeen jatkoimme opinnäytetyösuunnitelman kirjoittamista. Vasta tässä vaiheessa lopullinen aiheemme muotoutui ja aihealueeksi rajautui pelkkä varhaiskasvatus.

Otimme ensimmäisen kerran yhteyttä päiväkotiin helmikuussa 2013, jonka jälkeen sovimme tapaamisen päiväkodin lastentarhanopettajan kanssa. Kävimme ensimmäisen kerran päiväkodilla helmikuussa. Sovimme seuraavan tapaamisen ja lapsihavainnointikerran kuukauden päähän. Opinnäytetyösuunnitelmamme hyväksyttiin huhtikuussa 2013, ja toiminta päiväkodilla alkoi sen jälkeen ja jatkui viikon välein toukokuulle 2013 saakka. Toiminnan päättyttyä aloitimme opinnäytetyön raportoinnin, jolle varasimme aikaa kesä-, heinä- ja elokuun 2013. Esitimme opinnäytetyön syksyllä 2013.

Valitessamme opinnäytetyön aihetta keväällä 2012 emme vielä tienneet, että lopullinen aihe tulee olemaan ystävyys. Päädyimme kuitenkin ystävyys-aiheeseen, sillä suvaitsevaisuuskasvatus tuntui aiheena liian laajalta ja sitä oli vaikea rajata lapsille sopivaan muotoon. Ystävyyttä käsitellessämme pääsimme kuitenkin keskustelemaan lasten kanssa suvaitsevaisuuteenkin liittyvistä asioista, kuten kaikkien kaverina olemisesta. Aiheena ystävyys oli ajankohtainen, ja myös päiväkodin työntekijät kokivat sen käsittelyn tärkeäksi.

Opinnäytetyön tulostavoite, hyvästä ystävyydestä oppiminen, osoittautui vaikeaksi arvioida. Meidän olisi pitänyt asettaa tavoite siten, että se olisi ollut helpommin arvioitavissa. Käytimme paljon aikaa tavoitteen asettamiseen opinnäytetyösuunnitelmaa laatiessamme, mutta siitä huolimatta se ei ollut tarpeeksi selkeä ja helposti arvioitava. Kuitenkin koimme, että lapset oppivat ystävyydestä erityisesti tarinoiden ansiosta, vaikka aihe sinänsä oli heille jo entuudestaan tuttu.

Opinnäytetyöprosessin alussa asetimme itsellemme ammatilliset tavoitteet. Tavoitteitamme olivat muun muassa lisäkokemuksen saaminen lapsiryhmän ohjaamisesta, uusien työtapojen saaminen lasten kanssa työskentelyyn sekä tavoitteellisen toiminnan suunnittelu ja järjestäminen. Nämä tavoitteet toteutuivat hyvin, sillä jokainen meistä oli vastuussa toiminnan suunnittelusta ja toteutuksesta. Päiväkodin työntekijät olivat vain havainnoimassa toimintaa, eivätkä he osallistuneet toiminnan ohjaamiseen millään tavalla. Näin tuokioid olivat meidän vastuullamme ja pääsimme harjoittelemaan ohjaustaitojamme aidoissa tilanteissa. Toiminnan ansiosta saimme myös uusia työtapoja lasten kanssa työskentelyyn, sillä käytimme jokaisella tuokiolla erilaisia taidemenetelmiä sekä tarinallisuutta aihealueiden käsittelyssä. Voimme tulevaisuudessa työtehtävissämme käyttää samoja menetelmiä ja soveltaa niitä erilaistenkin aiheiden käsittelyssä. Saimme myös kokemusta yhteistyön tekemisestä päiväkodin kanssa, minkä olimme asettaneet yhdeksi tavoitteeksi.

Myös lasten kasvun tukeminen ja lapsilähtöinen, lapsen mielipiteet ja kehitystason huomioon ottava, kasvatustyö oli yksi tavoitteistamme. Lapsilähtöisyyden toteuttaminen oli kuitenkin meille haaste, sillä emme tunteneet lapsia entuudestaan emmekä tienneet heidän mielenkiinnonkohteitaan tai kokemuksiaan esimerkiksi kiusaamisesta. Myös päiväkodin työntekijät näkivät lapsilähtöisyyden haasteena. Toisaalta se, ettemme tunteneet lapsia, asetti työntekijöiden mielestä kaikki lapset samalle viivalle toiminnassa. Lapsilähtöisyyden toteuttaminen oli haasteellista myös siksi, että toimintamme oli melko rajattua asetettujen tavoitteiden vuoksi. Onnistuimme kuitenkin pitämään tuokioiden sisällön lasten ikätasolle sopivana ja otimme lasten omat ajatukset ja ideat huomioon toiminnan aikana.

Myös reflektiivisen kehittämisosaamisen kompetenssi oli yksi ammatillisista tavoitteista. Sen mukaan työotteen tulee olla reflektiivinen ja toimintatapoja tulee pystyä soveltamaan tarvittaessa. Tuokioiden arviointi aina toiminnan jälkeen tuki tavoitteen toteutumista, sillä arvioimme kriittisesti toimintaamme ja pyrimme muuttamaan sitä tarpeen vaatiessa seuraavilla tuokioilla. Tavoitteena oli myös oppia hyödyntämään saamaamme palautetta ja käyttää sitä hyväksi tuokioiden suunnittelussa ja toteutuksessa. Näin myös toimimme, ja tämä tuki reflektiivisen kehittämisosaamisen tavoitteen toteutumista.

Opinnäytetyöprosessin aikana yhteistyö opinnäytetyöryhmän kesken onnistui hyvin. Kaikki osallistuivat opinnäytetyön suunnitteluun ja toteutukseen tasavertaisesti ja huolehtivat vastuullaan olevista tehtävistä. Tunsimme toisemme jo entuudestaan hyvin ja olimme aikaisemminkin tehneet

yhteistyötä kouluprojektien toteutuksessa. Tämä oli suuri etu yhteistyömme onnistumiselle. Myös yhteistyö ohjaavien opettajien sekä opponenttien kanssa sujui hyvin. Saimme paljon hyödyllisiä neuvoja ja rakentavaa palautetta, jonka pyrimme hyödyntämään prosessin aikana. Ulkopuolinen palaute oli tärkeää varsinkin niissä prosessin vaiheissa, joissa kirjoittaminen ei jostakin syystä edennyt.

Kaikista haastavin osuus opinnäytetyöprosessissa oli opinnäytetyösuunnitelman laatiminen, sillä teoreettisen viitekehyksen rakentaminen vei eniten aikaa. Teoreettisen viitekehyksen kokoaminen yhtenäiseksi ja loogiseksi kokonaisuudeksi oli haastavaa. Myös toiminnan suunnittelu vei aikaa, ja tavoitteiden asettaminen ja niiden sovittaminen toimintaan toi myös haasteita. Koska teimme opinnäytetyösuunnitelman huolellisesti, oli toiminnan toteutus helpompaa. Vaikka toiminnan toteutuksen yhteydessä tulikin ilmi kehitettävää ja jouduimme muuttamaan hieman suunnitelmiamme, oli tämä vaihe kuitenkin kaikista palkitsevin ja mielenkiintoisin. Nautimme lasten kanssa tekemisestä ja siitä, että saimme viimein toteutettua pitkään suunnitellut tuokiot. Opinnäytetyön raportointivaihe ei tuntunut yhtä haastavalta kuin suunnitelman kirjoittaminen, sillä tiedostimme selkeämmin, mitä asioita meidän tulee raportissa käsitellä ja kirjoittamisesta oli tullut jo jokseenkin rutiininomaista.

Huomasimme opinnäytetyötä toteuttaessamme, että olisimme voineet nostaa tarinallisuuden vieläkin suurempaan rooliin tuokioilla. Koska tuokioiden opetus oli helpoimmin sisäistettävissä tarinan kautta, olisimme voineet tehdä tarinoista pidempiä ja panostaa enemmän mielenkiintoisen pöytäteatteriesityksen luomiseen. Pöytäteatteriesitykset olisivat siis voineet olla tuokioilla pääosassa ilman toiminnallista osuutta, sillä toiminnalliset menetelmät eivät tukeneet yhtä paljon tavoitteen toteutumista kuin pöytäteatteri. Huomasimme myös, että jouduimme toiminnan yhteydessä johdattelemaan lapsia liikaa asettamiemme tavoitteiden vuoksi. Lapset jaksoivat keskittyä tarinoiden seuraamiseen hyvin, ja joidenkin tuokioiden jälkeen he myös itse toivoivat tarinoiden kestävän pitempään. Voimme hyödyntää sekä pöytäteatteria että käyttämiämme taidemenetelmiä tulevaisuudessa, mutta kuitenkin niin, että pystymme antamaan enemmän tilaa lasten omalle luovuudelle ilman sen rajaamista tiettyjen tavoitteiden pohjalta.

Meidän olisi kannattanut kysyä päiväkodin työntekijöiltä tarkemmin siitä, mitä taidemenetelmiä he ovat lasten kanssa käyttäneet ja mitkä niistä ovat lapsille jo tuttuja. Esimerkiksi lauluun sopivan äänimaailman luominen olisi voinut toimia musiikkipainotteisessa päiväkodissa paremmin, sillä se olisi ollut lapsille jo entuudestaan tuttu menetelmä. Valitsimme kuitenkin tarkoituksella

monipuoliset menetelmät, sillä halusimme lasten saavan mahdollisesti uusia kokemuksia. Halusimme myös saada itse lisää kokemusta tällaisten menetelmien käytöstä ja toimivuudesta lasten kanssa.

Pohdimme jatkotutkimusaiheita opinnäytetyölle. Käyttämäämme toimintamallia voitaisiin kehittää niin, että lapset pääsisivät vielä enemmän osallisiksi toimintaan ja sen suunnitteluun. Toiminnassa voitaisiin käyttää menetelmänä esimerkiksi mediakasvatusta, kuten valokuvausta ja videointia siten, että lapset itse pääsisivät esittämään pöytäteatteria ja kuvaamaan esitykset. Toiminnan pääteemaksi voitaisiin nostaa pelkästään kiusaaminen ja sen ennaltaehkäisy.

Yksi jatkotutkimusaihe voisi olla ystävyys-aiheinen haastattelu, joka toteutettaisiin lapsille, lasten vanhemmille tai päiväkodin henkilökunnalle. Haastattelussa selvitettäisiin esimerkiksi ystävyys-suhteiden merkitystä päiväkotikäisille lapsille sekä lasten mahdollisia kokemuksia kiusaamisesta ja yksinäisyydestä päiväkodissa. Monissa tutkimuksissa on haastateltu aikuisia, mutta myös lasten omien kokemusten selvittäminen haastattelemalla juuri heitä olisi tärkeää. Henkilökuntaa voitaisiin haastatella siitä, millaisin keinoin ystävyyttä on päiväkodissa käsitelty ja millä keinoin sitä kannattaisi käsitellä. Esimerkiksi kiusaamisen ennaltaehkäisystä voitaisiin myös kehittää opas päiväkodin henkilökunnan käyttöön. Yksi jatkotutkimusaihe voisi myös olla, että ystävyys-aiheisia tuokioita toteutettaisiin alakoulussa laajemmassa projektissa.

LÄHTEET

Aho, S. & Laine, K. 2004. Minä ja muut. Kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Aho, S. & Tarkkonen, H. 1999. Itsetuntoharjoituksia esi- ja alkukasvatusikäisille. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta. Turku: Turun opettajakoulutuslaitos.

Airaksinen, R. & Karkkulainen, M. 2012. Draamakka. Vakallinen toiminnallisia kokonaisuuksia. Helsinki: Tmi Raija Airaksinen/Draamatyö.

Cacciatore, R., Kortenieniemi-Poikela, E. & Huovinen, M. 2009. Miten tuen lapsen ja nuoren itsetuntoa. 2. painos. Juva: WS Bookwell Oy.

Dunderfelt, T. 2004. Elämänkaaripsykologia. 9.-12.painos. Porvoo: WSOY.

ECTS-kompetenssit. Sosiaaliportti. Hakupäivä 26.2.2013. http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/sosiaalialanamkverkosto/sosiaaliala_ammattikorkeakouluissa/sosionomi_amk_tutkinto/ects_kompetenssit/

Kalland, M. 2011. Päivähoito kiintymyssuhdeteorian valossa. Teoksessa M. Kalland & J. Sinkkonen (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro Oy, 147-148.

Karling, M., Ojanen, T., Siven, T., Vihunen, R. & Vilen, M. 2008. Lapsen aika. 11. uudistettu painos. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Karppinen, S., Puurula, A. & Ruokonen, I. 2001. Taiteen ja leikin lumous. Helsinki: Finn Lectura.

Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010a. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa: Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Helsinki: Mannerheiminsuojeluliitto.

Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010b. Kiusaavatko pienetkin lapset? Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

- Koivunen, P.-J. 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kronqvist, E.-L. 2001. "Ystävykset yhdessä". Vuorovaikutussuhteet lapsen kehityksessä. Teoksessa: E. Hujala. (toim.) Puheenvuoroja lapsista ja varhaiskasvatuksesta. Helsinki: WSOY, 71-74.
- Kronqvist, E.-L. & Pulkkinen, M.-L. 2007. Kehityopsykologia. Matkalla muutokseen. Helsinki: Sanoma Pro.
- Kullberg-Piilola, T. & Peltonen, A. 2000. Tunnemuksu & murkku. Tunnetaitoja perheille ja kasvattajille. Helsinki: Gummerus.
- Kurvinen, A., Neuvonen, S., Siven, T., Vartiainen, J., Vihunen, R. & Vilen M. 2006. Lapsuus. Erityinen elämänvaihe. Helsinki: Sanoma Pro.
- Laine, K. 2005a. Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Keuruu: Otava.
- Laine, K. 2005b. Pienten lasten vertaissuhteet. Teoksessa R. Korhonen & A. Niikko (toim.) Lapsuuden puutarhassa. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Joensuu: Joensuun yliopisto; 90, 96-97.
- Laine, K. & Neitola, M. (toim.) 2002. Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Mäkinen, P., Raatikainen, E., Rahikka, A. & Saarnio, T. 2009. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Niemi, H. 2007. Monien identiteettien maailmassa. Teoksessa H. Niemi & R. Sarras (toim.) Erilaisuuden valot ja varjot. Eettinen kasvatus koulussa. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Parkkinen, T. & Keskinen, S. (toim.) 2005. Lapsen sosiaalisen kehityksen moninaisuus. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.
- Pellikka, I. 2012. Voiko uskontokasvatus kasvattaa? Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 159.

Repo, L. 2013. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ruokonen, I. 2005. Leikin lumous lapsen musiikillisessa kokemuksessa. Teoksessa R. Korhonen & A. Niikko. (toim.) Lapsuuden puutarhassa. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Joensuu: Joensuun yliopisto, 23.

Ruokonen, I. 2009. Musiikillista oppimisympäristöä luomaan. Teoksessa I. Ruokonen, S. Rusanen & A-L. Välimäki (toim.) Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 22.

Ruoppila, I. 1999. Lasten tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Teoksessa: Ruoppila, I., Hujala, E., Karila, K., Kinos, J., Niiranen, P. & Ojala, M. (toim.) Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Atena Kustannus, 48.

Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Stakes. 2009. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Vaajakoski: Stakes.

Unicef. 2009. YK:n Lasten oikeuksien sopimus 20.11.1989. Hakupäivä 4.4.2013. http://www.unicef.fi/Lapsen_oikeuksien_sopimus_koko.

1. Miten tuokion tavoite toteutui?
2. Miten lapsilähtöisyys toteutui?
3. Millaisia valitut menetelmät olivat tavoitteen ja kohderyhmän kannalta?
4. Millaisia valitut tarinat olivat tavoitteen ja kohderyhmän kannalta?
5. Miten oma ohjauksemme onnistui?
6. Millaisia materiaalit, välineet ja tila olivat?
7. Millaisia kehittämistarpeita ilmeni seuraavia tuokioita ajatellen?

Lisäkysymykset viimeiselle kerralle:

- Miten toiminta onnistui kokonaisuutena?
- Toteutuiko toiminnalle asetettu tavoite ja tukivatko osatavoitteet tulostavoitteen toteutumista?

1. Minkälainen mieli tuokiolta jäi? (Apuna tunnekortit, joissa iloiset, vakavat ja surulliset kasvot)
2. Mitä opit tänään? Mitä jäi mieleen?
3. Mikä erityisesti oli mukavaa, mikä ei?

1. Miten tuokion tavoite toteutui?
2. Miten lapsilähtöisyys toteutui?
3. Millaista ohjaus (esim. ohjeiden selkeys, ryhmänhallinta, ajankäyttö) oli?
4. Millaisia taidemenetelmät, tarinat ja välineet (hyönteishahmot, tunnekortit) olivat?
5. Millaisia kehittämistarpeita ilmeni seuraavia tuokioita ajatellen?

Kysymykset viimeiselle kerralle:

- Miten toiminta onnistui kokonaisuutena?
- Miten toiminnan tavoite toteutui?

Hei vanhemmat!

Olemme pian Oulun seudun ammattikorkeakoulusta valmistuvia sosionomiopiskelijoita ja toteutamme toiminnallisen opinnäytetyömme Kaijonlinnan Kivisten ryhmässä ystävyysaiheisina toimintatuokioina huhti- ja toukokuussa 2013. Tuokioilla käsittelemme ystävyyteen liittyviä aiheita, kuten esimerkiksi sitä, miten olla hyvä ystävä, mitä ystävän kanssa tehdään ja kuinka toimia kiusaamistilanteessa. Tuokioihimme sisältyy tarinoita ja erilaista taidetoimintaa aiheeseen liittyen. Opinnäytetyömme ei ole tutkimus, vaan tarkoituksena on siis oppia lasten kanssa hyvään ystävyyteen liittyviä asioita.

Tuokiot alkavat 16.4 ja jatkuvat kuuden viikon ajan 21.5 asti. Järjestämme tuokiot joka tiistaiamu alkuen klo. 9.00. Ryhmä koostuu kuudesta 4-5-vuotiaasta Kivisten ryhmän lapsesta. Toivomme, että lapsenne pääsisi osallistumaan tuokioillemme sekä tutustumiskäynnille, joka on tiistaina 9.4 klo. 8.30. Tutustumiskäynnillä esittäydymme lapsille ja kerromme toiminnasta.

Valmis opinnäytetyömme julkaistaan Internetissä opinnäytetyötietokannassa. Emme julkaise työssämme lasten nimiä tai muitakaan tietoja. Kuvat tuokioilta rikastuttaisivat työtämme, ja haluaisimme tietää, annatteko suostumuksen lapsenne kuvaamiseen. Lapset voivat osallistua toimintaan myös ilman kuvauslupaa. Jos haluatte toiminnasta lisätietoja, voitte ottaa yhteyttä sähköpostitse (tanja.seppanen@hotmail.com) tai kysyä lisää Kivisten ryhmän henkilökunnalta.

Lapseni saa osallistua toimintaan []

Lapsestani saa ottaa ja julkaista kuvia []

Lapsestani ei saa ottaa eikä julkaista kuvia []

Lapsen nimi ja huoltajan allekirjoitus _____

Toivomme, että palautatte lomakkeen pe 5.4 mennessä.

Kevätterveisin,

Eveliina Riekkä, Maria Mucheleka ja Tanja Seppänen sekä Kivisten ryhmän opet

Tuokio 1:

- paperia ja puuvärejä sekä tusseja
- pöytäteatterihahmot
- tunnekortit
- paikkamerkit
- Ystävyyskirja

Tuokio 2:

- muffinivuokia
- jäätelötikkuja
- värillisiä papereita
- silkkipaperia
- liimaa
- koristeita, mm. höyheniä ja helmiä
- tusseja
- pöytäteatterihahmot
- tunnekortit
- paikkamerkit
- Ystävyyskirja

Tuokio 3:

- pullovärit
- pensseleitä
- akvarellipaperia
- kyniä
- pöytäteatterihahmot
- tunnekortit
- paikkamerkit
- Ystävyyskirja

Tuokio 4:

- erilaisia soittimia
- pöytäteatterihahmot
- tunnekortit
- paikkamerkit
- Ystävyyskirja

Tuokio 5:

- värikyniä ja paperia
- kuvakortti surullisesta pojasta
- pöytäteatterihahmot
- tunnekortit

- paikkamerkit
- Ystävyyskirja

Tuokio 6:

- koristeita, mm. höyheniä, helmiä, villalankaa
- tusseja ja puuvärejä
- silkkipaperia
- värillisiä kangaspaloja
- pöytäteatterihahmot
- tunnekortit
- paikkamerkit
- Ystävyyskirja

Leevi-Leppäkertun huono päivä

Leevi-Leppäkertulla on tänään paha mieli. Hänestä tuntuu, ettei hänessä ole mitään hyvää. Hän kadehtii kavereitaan, koska he ovat niin taitavia ja ihania monella tapaa. Hän kävelee surullisena pitkin kukkaketoa, ja häntä vastaan liihottelee Pipsa-Perhonen.

- Voi Pipsa, oletpa sinä kaunis tänään! Leevi huudahtaa.
- Miksi minä en ole noin värikäs ja isosiipinen niin kuin sinä? Ja minäkin haluaisin yhtä hienoja kuvioita kuin sinulla on. Minä olen vain puna-musta ja niin pieni, eikä kukaan huomaa minua, Leevi harmittelee.

Pipsa-Perhosen liihoteltua matkoihinsa Leevi-Leppäkerttu jatkaa matkaansa kukkakedolla lentäen. Hän törmää seuraavaksi Make-Mehiläiseen, joka on imemässä mettä päivänkakkarassa.

- Make, oi kuin olet niin mukavan raidallinen ja sinusta kuuluu niin hauska ääni, kun pörräät kukissa! Leevi ihastelee.
- Minun siivistäni ei lähde mitään ääntä, vaikka osaankin lentää, Leevi sanoo.

Leevi-Leppäkerttu jatkaa taas matkaansa kukkakedolla alakuloisena. Seuraavaksi häntä vastaan kipittää Mirkku-Muurahainen, joka kantaa selässään kuusenneulasia.

- Mirkku, oletpa sinä taas niin ahkerana! Sinulla on niin suuret voimatkin, kun pystyt kantamaan vaikka mitä selässäsi! Minä puolestaan en jaksa kantaa mitään ja olen niin laiska. Minä vain köllöttelen auringossa, enkä tee töitä, Leevi harmittelee.

Edelleen Leevi-Leppäkerttu jatkaa matkaansa kukkakedolla. Nyt hän on entistäkin surullisempi ja tuntee itsensä aivan huonoksi. Nyt häntä vastaan lipuu Elmo-Etana ja Leevi kehuskelee häntäkin:

- Elmo, olet niin ihanan limainen ja sinulla on kiva kotelokoti, joka kulkee aina mukana! Minä joudun elämään vain kiven juurella. Sinä olet myös todella viisas ja tiedät paljon asioista. Minä puolestani olen niin tyhmä ja tietämätön.

Leevi-Leppäkerttu on vaellellut kukkakedolla suruissaan jo koko pitkän päivän. Nyt hän päättää lähteä lentäen kotikivelleen. Samaan aikaan Leevin ystävät ovat kokoontuneet yhteen, sillä he ovat huolissaan Leevistä. Ystävät huomasivat, että Leevillä on paha mieli ja huono päivä. He aikovatkin nyt yllättää Leevin ja lähteä tapaamaan häntä. Kaverit saapuvat Leevin luokse ja huomaavat, että Leevi itkee. Kaverit ihmettelevät, miksi hän on niin surullinen.

- Voi Leevi, miksi sinä itket? Olet ollut tänään kovin allapäin, Pipsa-Perhonen kysellee huolissaan.
- Olen surullinen, koska minusta tuntuu, ettei minussa ole mitään hyvää. Te olette niin kovin hyviä kaikessa ja minä olen vain tällainen, Leevi-Leppäkerttu harmittelee.
- Leevi, älä sure. Meidän mielestä sinä olet niin kaunis ja punainen, ja sinulla on niin kivat mustat pilkutkin. Olet myös tosi hyvä lentämään ja piiloutumaan! Elmo-etana lohduttaa.
- Niin tosiaan, taidatte olla oikeassa kaverit. Osaanhan minä tosiaan lentää aika hyvin. Ja minun punainen värini hohtaa kauniisti auringossa ja korostaa mustia pilkkujani. Ja ihan totta, olen myös hyvä piiloutuja! Leevi hihkaisee ja piiloutuu kiven taakse saaden ystävänsä nauramaan.
- Taitaa olla niin, että meissä kaikissa on sittenkin jotain hyvää, Leevi oivaltaa.

Onneksi Leevillä on nyt hyvä mieli, eikä hän enää ole kateellinen ystävilleen. Hän ymmärtää nyt, että meissä jokaisessa on jotain hyvää, vaikka olemmekin erilaisia.

Mirkku-Muurahaisen murhe

Koko kukkaketo on kärsinyt kovista kevätsateista. Sade on hankaloittanut erityisesti kukkakedon muurahaisten elämää, sillä se on huuhtonut mennessään osan muurahaiskeosta. Sateen ja kylmyyden takia Mirkku-Muurahaisen kotikekoon on myös iskenyt flunssa-aalto. Mirkulla on pulma. Kaikki muut muurahaiset ovat flunssan kourissa paitsi Mirkku, ja keko pitäisi saada pian korjattua. Vaikka Mirkku on ahkera, keon korjaaminen on aivan liian iso työ yhdelle muurahaiselle. Mirkku istuskelee kotona hädissään, eikä tiedä mitä tehdä.

- Voi kauhea, miten minä oikein selviän tästä, voivottelee Mirkku-Muurahainen.

Yhtäkkiä Mirkku kuulee ovelta koputusta. Elmo-Etana lipuu ovesta sisään hyväntuulisena.

- Eikö olekin upea sää tänään, Mirkku? Minä niin nautin sateesta ja sen tuomasta kosteudesta, iloitsee Elmo-Etana.
- Minä en ole kyllä ollenkaan samaa mieltä! Etkö huomannut tullessasi, että osa kodistamme on tuhoutunut? Mirkku-Muurahainen harmittelee.
- Olin niin innoissani ja nautin sadesäästä, etten ollenkaan huomannut! Asialle on pian tehtävä jotain ennen kuin vesi tulee sisälle asti, Elmo-Etana huudahtaa.
- Mutta enhän minä pysty korjaamaan kekoa yksin. Kaikki muut muurahaiset ovat flunssassa, eivätkä pysty auttamaan minua, Mirkku-Muurahainen sanoo allapäin.
- No mutta, sain idean! Elmo-Etana innostuu.

Elmo-Etana säntää tiehensä ja Mirkku-Muurahainen jää ihmeissään kotiin. Hetken päästä Elmo palaa ja hänellä on Mirkulle iloinen yllätys.

- Älä sure, Mirkku. Elmo kertoi, mitä on tapahtunut, ja tulimme kaikki auttamaan sinua muurahaiskeon korjaustoissa, sanoo Pipsa-Perhonen.
- Voi, kuinka ihanaa! Onpa minulla hyviä ystäviä, Mirkku-Muurahainen iloitsee.

Niinpä hyönteisystävät alkavat korjata muurahaiskekoa yhteisvoimin. He ahertavat iltaan asti ja saavat kuin saavatkin korjattua sateen aiheuttamat tuhot. Muurahaiskeko on nyt yhtä hieno ja suuri kuin aina ennenkin. Urakan päätteeksi ystävykset kokoontuvat vielä pöydän ääreen iltateelle juhlimaan yhteistä saavutustaan.

- Kiitos ystävät! Olitte niin kilttejä, kun tulitte auttamaan minua ja koko muurahaisperhettä. En olisi selvinnyt tästä urakasta ilman teitä, Mirkku-Muurahainen kiittelee.
- Ole hyvä! Tottakai me tulimme auttamaan sinua, sehän on ystävien tehtävä, Leevi-Leppäkerttu sanoo.

Näin Mirkun pulma ratkaistiin ja muurahaiskeko saatiin pelastettua. Mirkku oppi, että hän voi aina turvautua ystäviinsä hädän hetkellä, sillä he auttavat häntä varmasti.

Erimielisyyksiä kukkakedolla

Kukkakedolla on tänään kaunis aurinkoinen päivä, ja ystävykset Make-Mehiläinen, Leevi-Leppäkerttu ja Pipsa-Perhonen leikkivät kotileikkiä rakentamassaan lehtimajassa.

- Voinko minä olla tällä kertaa äiti, koska minä joudun yleensä aina olemaan isä? kysyy Leevi-Leppäkerttu.
- Selvä, ja minä olen sitten isä! Pipsa-Perhonen tuumaa.
- No ei, minä haluan olla isä! Minä en kyllä ala leikkimään lasta. Ihan tyhmä leikki! Make-Mehiläinen räyhää.
- No höh, sinähän saat aina päättää ensin, ketä leikit. Antaisit Pipsan olla kerrankin isä. Leikitään nyt vain eikä tapella, Leevi-Leppäkerttu sanoo.
- No ei sitten leikitä ollenkaan. Tehdään jotain muuta, Make-Mehiläinen tuhahtaa.
- No hyvä on, ole sinä sitten isä ja jatketaan leikkiä, Leevi-Leppäkerttu tuumaa apeana.

Ystävykset jatkavat leikkiä, mutta Pipsa-Perhonen ja Leevi-Leppäkerttu ovat harmissaan siitä, että Make-Mehiläinen sai taas tahtonsa läpi. Make huomaa, että kavereita harmittaa, ja hän ymmärtää tehneensä jotain väärin.

- Anteeksi kaverit, että määräilin. Kyllä Pipsa voi tällä kertaa olla isä, jos hänelle tulee siitä parempi mieli.
- Saat anteeksi, Make! huudahtavat Pipsa ja Leevi yhdessä.

Kotileikin jälkeen Leevi-Leppäkerttu, Make-Mehiläinen ja Pipsa-Perhonen lähtevät lentelemään ja keksimään uusia leikkejä kukkakedolla. He törmäävät Elmo-Etanaan ja Mirkku-Muurahaiseen, jotka potkivat palloa.

- Hei kaverit, tulkaa tekin mukaan potkimaan palloa! Olisi kiva pelata isommalla joukolla! Mirkku-Muurahainen ehdottaa iloisesti.
- Joo, me tullaan! kaverit hihkaisevat yhtä aikaa.

Niin ystävykset alkavat potkia yhdessä palloa, kunnes leikki keskeytyy Mirkku-Muurahaisen ja Pipsa-Perhosen kinasteluun.

- Älä omi sitä palloa, senkin hölmö! Mirkku-Muurahainen kiukkuaa.
- No minähän vain opettelen uusia kikkoja, jotta minusta tulisi entistäkin parempi jalkapalloilija, Pipsa-Perhonen puolustautuu.
- Aina sinä alat omia sitä palloa! Meidänhän oli tarkoitus pelata yhdessä koko porukalla, Mirkku-Muurahainen sanoo.

Elmo-Etanen äiti Elli-Etana saapuu paikalle ja huomaa kaverusten kinastelevan keskenään.

- Mitäs täällä tapahtuu? Ette kai te riitele? ihmettelee Elli.
- Pipsa omii pallon itselleen, vaikka meidän piti pelata yhdessä! Mirkku vastaa.
- Mirkku haukkui minua hölmöksi, eikä sekään tunnu kivalta! Pipsa puolustautuu.

Elli-Etana keskustelee lasten kanssa ja saa heidät ymmärtämään, että he molemmat toimivat väärin ja loukkasivat toisiaan. Kaverukset pyytävät toisiltaan anteeksi ja jatkavat leikkiä hyvillä mielin. Ystävykset oppivat, että leikissä pitää ottaa huomioon myös muut, eikä aina ajatella vain itseään.

Elmo-Etanan yksinäinen päivä

Ystävykset leikkivät tänään kukkakedolla iloisena. Elmo-Etana kuitenkin touhuilee omia touhujaan erillään kaverijoukosta. Elmo-Etana tykkää kirjojen lukemisesta valtavan paljon. Nytkin hän lukee kirjaa keskittyneesti ja seurailee toisten leikkiä sivusta. Vaikka hän nauttii kirjan lukemisesta, hänenkin kuitenkin tekisi mieli liittyä hauskanpitoon. Hän on kuitenkin vähän arka, ja häntä ujostuttaa liittyä ystävien seuraan. Elmo-Etana miettii nyt yksikseen, mitä hänen kannattaisi tehdä.

- Voi, minua alkaa jo vähän kyllästyttää tämä lukeminen. Olisipa mukava liittyä kavereiden leikkiin. Huolisivatkohan he minua mukaan? Elmo-Etana pohtii.

Elmo-Etana ei vielä uskalla liittyä kavereiden seuraan. Hän tuntee kyllä kukkakedon kaverit, mutta usein käy niin, että hän päätyy kuitenkin yksin lukemaan kirjojensa ääreen. Muut eivät edes aina hoksaa kysyä Elmoa mukaan leikkiin, koska he luulevat, että Elmo vain haluaa lukea. Elmolla kuitenkin on nyt paha mieli, ja hän tuntee itsensä hyvin yksinäiseksi. Elmo päättää rohkaistua ja mennä kysymään kavereilta, pääsisikö hän mukaan leikkiin.

- Hei kaverit, saanko minäkin leikkiä? Elmo sanoo ujostellen.

Kaverukset jatkavat leikkiään innokkaasti, eivätkä huomaa Elmoa. Elmolle tulee entistäkin huonompi mieli, ja hän menee takaisin lukemaan kirjaansa. Elmo alkaa itkeä, ja viimein kaverit huomaavat hänet ja keskeyttävät leikkinsä.

- Voi Elmo, miksi sinä itket? Leevi-Leppäkerttu kysyy.

- Minulla on paha mieli, koska yritin tulla teidän leikkiin mukaan, mutta te ette huolineet minua, Elmo sanoo surullisena.
- Anteeksi Elmo, me emme huomanneet sinua ja luulimme, että haluat lukea rauhassa. Totta kai sinä saat tulla mukaan leikkiin, jos haluat! Make-Mehiläinen sanoo.

Lopulta kaikki kaverit leikkivät yhdessä iloisesti. Nyt Elmollakin on hyvä mieli, ja hänen on seuraavalla kerralla helpompaa liittyä leikkiin. Joskus on kuitenkin mukavaa touhuilla yksinkin ja lueskella kirjoja. Yksin oleminen ei silti ole aina mukavaa, koska silloin tulee paha mieli. Myös Elmon kaverit oppivat, että he voivat kysyä Elmoa mukaan leikkimään, vaikka hän viihtyykin joskus myös yksin.

Henkka-Hämähäkki häiriköi

Kukkakedolla oli eilen sateinen kesäpäivä, ja niin kedolle on ilmestynyt suuri lätäkkö. Nyt ötökkäystävykset ovat kerääntyneet lätäkön ympärille uiskentelemaan ja nauttimaan hellesäästä. Yhtäkkiä paikalle kurvaa hämärän näköinen auto, joka loiskauttaa ystävysten päälle vettä lätäköstä. Aurinkoa ottavan Pipsa-Perhosen uusi kampauss menee pilalle, ja hän ihmettelee tapahtunutta.

- Kampaukseni meni nyt pilalle! Mitä täällä on meneillään? Pipsa ihmettelee.

Auton ovi aukeaa, ja ulos astuu kumman näköinen otus. Ystävykset seuraavat kiinnostuneina uutta tulijaa.

- Hei, kukas sinä olet? Ötökät kysyvät kiinnostuneena.
- Mitä se teille kuuluu? Otus örähtää ja kipittää tiehensä.

Ystävykset ihmettelevät otuksen käytöstä. He saavat myöhemmin kuulla, että kyseessä on kukkakedolle muuttanut uusi asukas, Henkka-Hämähäkki, johon he törmäävät taas seuraavana päivänä lätäköllä hauskaa pitäessään. Jälleennäkeminen ei ole mukava, sillä Henkalla on vain pahanteko mielessä.

- Apuaa, kuka minun päälleni suihkuttaa vettä? En halua kastella kauniita siipiäni! Pipsa-Perhonen parkaisee.
- Minunkin päälleni roiskui vettä! Make, sinäkö se olet? Mirkku-Muurahainen kiljuu.

- En se minä ollut! Kastuin itsekin! Make-Mehiläinen huudahtaa.

Ystävykset ihmettelevät kastumistaan, ja huomaavat pian, kuka kaiken takana on. Henkka-Hämähäkki kipittää vesipyssyn kanssa piilostaan ja nauraa räkättää.

- Hähähää, kastelinpas teidät kaikki! Henkka käkättää.
- Tuo ei ollut yhtään kivaa. Miksi sinä olet noin ilkeä? Mirkku ihmettelee.

Ystävykset päättävät jatkaa leikkejään muualla, koska he eivät halua Henkka-Hämähäkin pilaavan tunnelmaa. Ystävykset keksivätkin mukavan leikin, ja lähtevät kiipeilemään apilan varteen. Ötökät ilakoivat, kiipeilevät ja hyppivät apiloissa. Yhtäkkiä yksi apiloista alkaa huojuua, ja siinä kiipeillyt Elmo-Etana lätsähtää alas ruohikolle.

- Voi ei, minuun sattui! Kotilooni tuli lommo! Elmo voivottelee surkeana.

Yhtäkkiä ruohotupsun takaa alkaa kuulua käkätystä. Ötökkäystävät tunnistavat äänen, ja huomaavat Henkka-Hämähäkin katkaisseen apilan varren. Ystävykset ovat sitä mieltä, että nyt Henkka on mennyt liian pitkälle. Heidän mielestään asiasta täytyy kertoa aikuiselle. Niinpä Elmo-Etana lähtee kertomaan asiasta äidilleen Elli-Etanalle.

- Äiti, minulla on paha mieli, koska Henkka-Hämähäkki kiusaa minua ja kavereita, Elmo sanoo surkeana.
- Voi kultaseni, älä sure. Meidän täytyy selvittää asia yhdessä, Elli tuumaa.

Elmo-Etana lähtee äitinsä kanssa etsimään ystäviään ja Henkka-Hämähäkkiä. Kun kaikki ovat paikalla, kaverit kertovat Elli-Etanalle, mitä Henkan tulon jälkeen on tapahtunut. Elli huomaa, että nyt kaikki ei ole kunnossa, ja haluaa, että kiusaamistilanne selvitetään.

- Henkka, haluaisitko sinäkin kertoa minulle, mitä on tapahtunut? Elli kysyy.
- Joo, haluan minä. Mielestäni en ole kiusannut ketään, vaan yritin vain tutustua uusiin kavereihin hauskuuttamalla heitä. Kaverit eivät kuitenkaan tainneet ymmärtää vitsiäni, Henkka sanoo.

Elli-Etana selittää lapsille, ettei Henkka tarkoittanut pahaa. Henkka ei vain hoksannut, että hänen yrityksensä leikkiä olivat toisten mielestä liian rajuja.

- Anteeksi kaverit, en tiennyt, että loukkaannuitte vitseistäni. Halusin vain tulla mukaan leikkimään, Henkka sanoo.
- Saat anteeksi, kunhan ensi kerralla et tiputa meitä apilan varresta, kaverit sanovat.

Ystävykset ottavat Henkka-Hämähäkin mukaan leikkiin, eikä kiusaaminen enää jatku. Asia saatiin siis selvitettyä ja Henkasta tuli osa ötökkäystävysten porukkaa. Ystävykset oppivat, että aikuisen voi pyytää apuun kiusaamistilanteessa, ja että yhdessä juttelu voi auttaa hankalan tilanteen selvittämisessä.